

SZAKDOLGOZAT

Halmi Bettina Fanni
2020

NYILATKOZAT

Alulírott Halmai Bettina Fanni büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozom, hogy a szakdolgozatomban foglalt tények és adatok a valóságnak megfelelnek, és az abban leírtak a saját, önálló munkám eredményei.

A szakdolgozatban felhasznált adatokat a szerzői jogvédelem figyelembevételével alkalmaztam.

Ezen szakdolgozat semmilyen része nem került felhasználásra korábban oktatási intézmény más képzésén diplomaszerzés során.

Tudomásul veszem, hogy a szakdolgozatomat az intézmény plágiumellenőrzésnek veti alá.

Budapest, 2020. december 06.

Halmai Bettina Fanni.

s. k

BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM
KÜLKERESKEDELMI KAR
NEMZETKÖZI GAZDÁLKODÁS
ALAPSZAK
NEMZETKÖZI ÜZLETFEJLESZTÉS

**A JÁSZSÁG GAZDASÁGI FEJLŐDÉSE - FÓKUSZBAN A LEHEL
HŰTŐGÉPGYÁR ÉS AZ ELECTROLUX VÁLLALAT JÁSZBERÉNYI
GYÁREGYSÉGE**

Belső konzulens: Dr. Antalóczy Katalin
főiskolai tanár

Készítette: Halmai Bettina Fanni

Budapest, 2020

Tartalomjegyzék

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	5
ÁBRAJEGYZÉK	5
BEVEZETÉS	6
1. A JÁSZSÁG GAZDASÁGÁNAK ÉS IPARÁNAK FEJLŐDÉSE A KÖZÉPKORTÓL AZ 1950-ES ÉVEK VÉGÉIG	8
1.1. A kistérség általános jellemzői, Jászberény gazdaságát meghatározó tényezők, adottságok	8
1.2 Helyzete a török időkig	10
1.3 Az önmegváltás	12
1.4 A reformkortól a kiegyezésig	14
1.5. A dualizmustól az első világháborúig	16
1.6 Az 1930–1950-es évek közötti időszak	18
2. JÁSZBERÉNY IPARÁT MEGALAPOZÓ KÉT NAGYVÁLLALAT	19
2.1 A szocialista ipartelepítés évtizedei	19
2.2 Aprítógépgyár	20
2.2.1 A gyár helyzete a rendszerváltásig	20
2.2.2 Privatizációtól napjainkig	22
2.3 Az Electrolux Lehel Hűtőgépgyár Kft. szerepe Jászberény életében	24
2.3.1 Kezdeti évek	24
2.3.2 A gyár fellendülése, az 1950-60-as évek	25
2.3.3 Beruházások korszaka, a 70-es évek	26
2.3.4 A privatizáció előkészítése	28
2.3.5 Megalakul az Electrolux Lehel Kft.	28
2.3.6 Új mérföldkő, a 2019-es elbocsátások	32
3. JÁSZBERÉNY ÉS A KISTÉRSÉG GAZDASÁGI SZERKEZETÉNEK VÁLTOZÁSAI AZ EZREDFORDULÓTÓL NAPJAINKIG	36

3.1 A térség helyzete 2011-ig	36
3.1.1 Vállalkozói aktivitás, sűrűség	37
3.1.2 Ipar	39
3.1.3 Szolgáltató szektor	41
3.2 2011-től 2018-ig	43
ÖSSZEFOGLALÁS	47
IRODALOMJEGYZÉK	50
MELLÉKLETEK	53

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: A jászberényi iparosok számának alakulása más városok iparosaiéhoz képest 1874-ben
2. táblázat: A vállalkozások méret szerint, 2004.
3. táblázat: A gazdaság főbb jellemzőinek területi összehasonlítása 2011.
4. táblázat: A jászberényi működő vállalkozások gazdasági ágazat szerinti megoszlásának időbeli változása 2000-2011-ig
5. táblázat: Legfontosabb jászvárosi vállalkozások összehasonlító adatai 2011-2018.

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Jászberény és kistérsége megyei határ menti elhelyezkedése
2. ábra: A Jászberényi kistérség Magyarország kistérségeihez viszonyított helyzete
3. ábra: Jászvárosi lakosok száma 1495 és 1705 között (fő)
4. ábra: Jászberényi gazdaságok növekedése az eladatás korában (db)
5. ábra: A mesterségek ágazonkénti megoszlása
6. ábra: A város kereső népességének főbb ágazonkénti megoszlása 1869-ben
7. ábra: Iparosok számának alakulása 1854 és 1947 között
8. ábra: Az Aprítógépgyár nettó árbevételének változása 2006 és 2018 között (MFt./év)
9. ábra: A foglalkoztatottak létszámának változása 2006 és 2018 között (fő/év)
10. ábra: Az Electrolux Lehel Hűtőgépgyár Kft. nettó árbevételének változása 2006 és 2018 között (Millió Ft./év)
11. ábra: A foglalkoztatottak létszámának változása 2006 és 2018 között (fő/év)
12. ábra: Árbevétel és létszám változása 2015-2018
13. ábra: Az Electrolux Lehel Kft. béradatai 2015-2018
14. ábra: Az Electrolux Lehel Kft. termelékenysége 2015-2018
15. ábra: Közép- (50-249 fő) és nagyvállalkozások (250 <fő) aránya (%), 2004.
16. ábra: Ipari vállalkozások aránya (%) 2004.
17. ábra: A társas vállalkozások száma Jász-Nagykun-Szolnok megyében 2018.

BEVEZETÉS

A jászsági kistérség mindig meghatározó szerepet játszott Jász-Nagykun-Szolnok megye gazdasági életében, és viszonylag fejlettnak számított az ország régiói között is. Az itt létesült több tíz éve működő vállalatok napjainkban is sikeresen működnek és tevékenységük jelentős. A téma aktualitását az adja, hogy a jászságnak egykor szinte egyedüli gazdasági potenciálját adó Electrolux gyáregység mellett megjelentek az utóbbi években olyan dinamikusan fejlődő vállalatok, melyek egyre nagyobb jelentőségűvé válnak a térségben és egyre nagyobb gazdasági erőt képviselnek. Bár az Electrolux vezetői szerepét viszonylag stabilan tartja a mai napig is a területen, fejlesztésekről és eredményességének növekedéséről azonban nem esik szó, sőt jelenleg is zajló leépítési és átszervezési folyamatok történnek.

Természetesen személyes indíték is meghúzódik a háttérben, hiszen jászberényi lakos lévén évek óta figyelemmel kísérhetem a város és a Jászság fejlődését, éppen ezért szakdolgozatomban a térségben található nagyobb üzemek, valamint a Lehel Hűtőgépgyár, illetve az Electrolux vállalatcsoport jászberényi gyáregységének segítségével szeretném a jászsági kistérség gazdasági fejlődését bemutatni a kezdetektől napjainkig.

Az általam választott kutatási téma illeszkedik mind a Budapesti Gazdasági Egyetem, mind a Nemzetközi gazdálkodás alapszak profiljába. Az eddig ismert tanulmányokon kívül végzett egyéni kutatás feladata egy kevésbé vizsgált tématerület tudományos eszközökkel történő megközelítése és elemzése. Alapvető cél annak vizsgálata, hogyan formálódott a Jászság gazdasága a kezdeti mezőgazdasági tevékenységektől kezdődően az itt létrejövő és területére betelepülő cégek hatására, illetve milyen nehézségekkel néz szembe a jelenleg is zajló folyamatok miatt.

Dolgozatom első nagy részének vázát a történelmi áttekintés fogja adni. Ehhez leginkább a Pethő László által szerkesztett Jászberény történelme című könyveket használom fel. Az egyes korszakok gazdasági jellemzőit számszerű adatokkal alátámasztva mutatom be grafikonok segítségével. Ebben a részben a térség, illetve Jászberény városának gazdasági fejlődése kerül középpontba a betelepüléstől kezdve a dualizmuson keresztül a város két igazán jelentős gyárának, az Aprítógépgyárnak, illetve a Lehel Hűtőgépgyárnak megalapításáig. A dolgozat

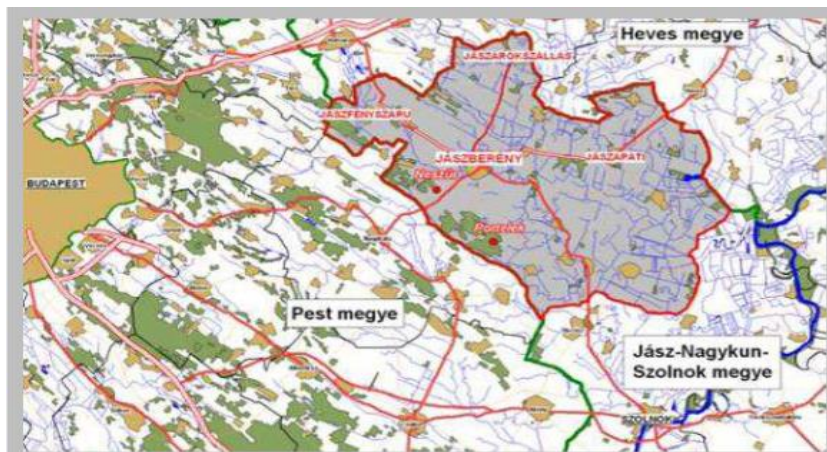
második részében ezeket az üzemeket mutatom be részletesen, többek között taglalva azt is, hogy miként járultak hozzá a város fejlődéséhez. Forrásként Kiss Erika: A Hűtőgépgyár és Jászberény fél évszázada című könyvét, valamint Jászberény városának volt főjegyzőjével készített interjút fogom felhasználni, illetve internetes cikkekből merítkezem. A harmadik, egyben utolsó nagy témakör a kistérség és Jászberény jelenlegi gazdasági helyzetéről szól. Olyan kérdésekre keresem a választ, mint hogyan hatott a privatizáció, milyen fejlesztéseket tudott az önkormányzat kivitelezni a gyár eladásából befolyt összegből, mi vezetett a kiszervezésekhez, és végezetül, vélhetően milyen hatással lesznek a városra az utóbbi időszakban bekövetkezett változások. Ezen kérdések megválaszolásához elsősorban a Jász-Nagykun-Szolnok megyei iparkamarának a top 50 vállalkozásokról megjelent kiadványait fogom felhasználni.

Módszertani szempontból alapkutatást végzek deduktív eljárással, tehát szakdolgozatomban leginkább a források és dokumentumok elemzésével foglalkozom. A dokumentumelemzés során vizsgállok olyan múltban vagy jelenben készült anyagokat, melyekből fontos információt kaphatok a kutatómunkámhoz. Ennek során leginkább hazai szakirodalmat dolgozok fel, hiszen ilyen jellegű külföldi források vagy egyáltalán nem, vagy csak minimálisan állnak rendelkezésemre. Kérdéseim megválaszolásához kevert módszert alkalmazok, tehát kvalitatív és kvantitatív eredményeket is elemezni fogok, ezen belül primer, illetve szekunder kutatással fogok dolgozni. Annak érdekében, hogy ismereteimet mélyítsem a témában, interjút készítettem Dr. Forgács Istvánnal, Jászberény városának volt főjegyzőjével, aki a Lehel Hűtőgépgyár felvásárlásakor munkájával segítette az átalakulás folyamatát. Az interjú előre megszerkesztett kérdések alapján történt, melynek időtartama 60-90 perc volt. Az interjú alatt elhangzottakról beleegyezéssel hangfelvételt készítettem.

1. A JÁSZSÁG GAZDASÁGÁNAK ÉS IPARÁNAK FEJLŐDÉSE A KÖZÉPKORTÓL AZ 1950-ES ÉVEK VÉGÉIG

1.1. A kistérség általános jellemzői, Jászberény gazdaságát meghatározó tényezők, adottságok

A Jászság Jász-Nagykun-Szolnok megye északi részén található. Földrajzi tekintetben az Észak-Alföldön, az Északi-középhegységtől délre, a Tarna és a Zagyva folyók völgyében helyezkedik el. Nyugaton a Tápió-vidéke és a Gödöllői-dombság, keleten a Tisza folyó határolják. Öt városból (Jászberény, Jászapáti, Jászárokszállás, Jászfényszaru, Jászkisér) és 13 községből (Jászágó, Jászfelsőszentgyörgy, Pusztamonostor, Jászdózsa, Jászjákóhalma, Jásztelek, Jászszentandrás, Jászivány, Jászladány, Jászsalsószentgyörgy, Jászboldogháza, Alattyán, Jánoshida), tehát összesen 18 településből áll. A kistérség népessége több mint 84.000 fő, melynek közel egyharmadát adja Jászberény. Két közigazgatási járás alkotja: a jászberényi és a jászapáti (1. ábra). Előbbibe a lakosság hozzávetőlegesen 60%-a, utóbbiba 40%-a tartozik. Mindkettőben kilenc település található.¹ Jászberényt a Jászság „fővárosának” is nevezik, lakosainak száma: 26.628 fő (2019-es adat).²

Forrás: VÁTERV95 Kft, Jászberény város településfejlesztési koncepciója II. kötet 2015. június, p. 12.

1. ábra:

Jászberény és kistérsége megyei határ menti elhelyezkedése

¹VÁTERV95 Kft, Jászberény város településfejlesztési koncepciója II. kötet 2015. június, p. 12. https://s.jaszbereny.hu/media/05-28/Mell%C3%A9klet_j%C3%B3v%C3%A1ltagyott_TFK Letöltve: 2020. 11. 28.

² BerényCafé, Demográfiai változások Jászberényben. Forrás: <http://jku.hu/2020/04/23/demografiai-valtozasok-jaszberenyben/> Letöltve: 2020. 11. 28.

Évszázadokon keresztül a település gazdaságában a mezőgazdaság, illetve az ahhoz kötődő kereskedelem és termékfeldolgozás, élelmiszeripar, gabonaipar dominált. Ismert volt malmairól, gyümölcstermeléséről, a XIX. sz. elején ültetett szőlőiről, tejtermeléséről, méntelepéről. Gyepgazdálkodáson alapuló állattenyésztés alapozta meg a tejipar kialakulását. Az egykori mezőváros mezőgazdasága jelenleg a gazdaságának csupán 4% körüli értékét teszi ki. Az 1700-as évek elején serfőzdéje, a XX. század elején pedig sör- és likőrüzeme is volt. 1872-ben, 1889-ben és 1901-ben gőzmalmok épültek a városban, utolsó vízimalma 1941-ig üzemelt. A XX. század első éveiben dohánybeváltó, majd tejszövetkezet és borközpont is működött itt.³

Jászberény iparát még a XIX. században is a céhekbe tömörült kézműipar jellemezte, az ipari fejlődés a XIX. sz. második felében indult meg. Vasútvonala csak 1873-ban létesült, így később kapcsolódott be az országos hálózatba, mely hátráltatta az ipar fellendülését. Először elsősorban a mezőgazdasági termények feldolgozására alapuló élelmiszeripar alakult ki, majd később a gépipar vált jelentőssé. 1885-ben alapították meg a kisiparosokat tömörítő Ipartestületet.⁴ A település már a rendszerváltás előtt ipari várossá vált. A rendszerváltás után továbbra is jelentős maradt a gépipar, de megjelent és erősödött az elektronikai oldal és a műanyag-feldolgozás.⁵

A város gazdasága kiemelkedik, sok tekintetben a megyeszékhely Szolnokot is megelőzi. Szoros a kapcsolata nemcsak a megye, hanem a szomszédos Pest és Heves megye településeivel is. Csupán vasúti mellékvonallal rendelkezik és kétszámjegyű utak (31, 32) futnak át rajta. Szolnoktól 48, Budapesttől 87 km-re fekszik, ezért a főváros vonzása is erősen érzékelhető. Jászberénynek korán kialakult a térségben betöltött központi szerepe, mely egészen a jászok betelepítése óta megmutatkozik. A XX. század feléig mezővárosi szerepet töltött be, majd a környék ipari foglalkoztatási középpontjává vált, először az Aprítógépgyár és Hűtógépgyár, később több nagyüzem megjelenésével.⁶

Jász-Nagykun-Szolnok megye az Észak-alföldi régió része, mely a magyarországi régiók között a középmezőnyben helyezkedik el (2. ábra). A felzárkózó Jászberényi kistérséget

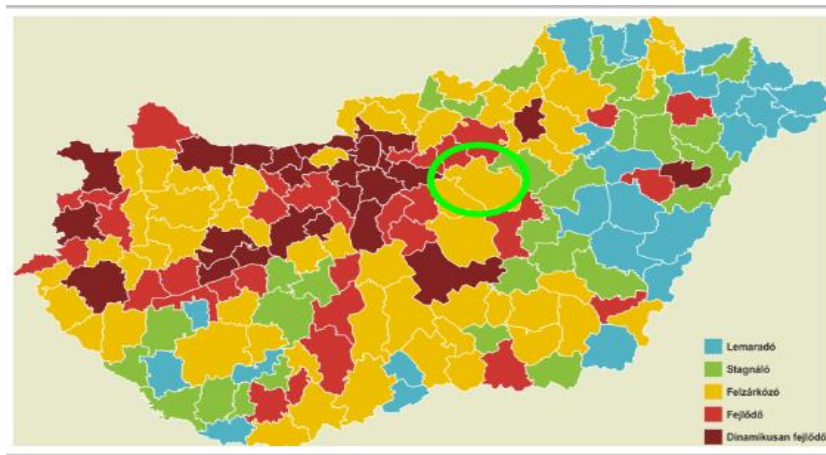
³ VÁTERV95 Kft, Jászberény város településfejlesztési koncepciója, 2014 november, p. 79. <http://www.heszir2.hu/ivs/ivs.pdf> Letöltve: 2020. 11. 28.

⁴ VÁTERV95 Kft, Jászberény város településfejlesztési koncepciója, 2014 november, p. 79. <http://www.heszir2.hu/ivs/ivs.pdf> Letöltve: 2020. 11. 28.

⁵ VÁTERV95 Kft, Jászberény város településfejlesztési koncepciója, 2014 november, p. 15. <http://www.heszir2.hu/ivs/ivs.pdf> Letöltve: 2020. 11. 28.

⁶ VÁTERV95 Kft, Jászberény város településfejlesztési koncepciója, 2014 november, p. 78-79. <http://www.heszir2.hu/ivs/ivs.pdf> Letöltve: 2020. 11. 28.

északra fejlődő, keletre stagnáló, nyugatra felzárkózó, délre pedig fejlődő kistérségek veszik körül.⁷

Forrás: VÁTERV95 Kft, Jászberény város településfejlesztési koncepciója. 2014. november, p. 75.

2. ábra:

A Jászberényi kistérség Magyarország kistérségeihez viszonyított helyzete

1.2. Helyzete a török időkig

Az iráni eredetű jász népcsoport a XIII. század folyamán a kunokkal együtt érkezett Magyarországra, IV. Béla király 1239-ben telepítette le őket a mai Jászság területén.⁸ A terület tulajdonosa az uralkodó volt, aki a nádor útján gyakorolta jogait. Sík vidék lévén az itt élő nép évszázadokon keresztül állattartással és mezőgazdasági tevékenységekkel foglalkozott. Kiváltságos helyzetet élveztek a térség lakói, mivel adóikat egy összegben fizethették, bíróikat és papjaikat maguk választhatták, nemeseik között kialakult perekben a nádor ítélkezett felettük. Háború idején kötelesek voltak hadba vonulni a király oldalán, katonai szolgálataikért cserébe viszont nemcsak a földesúri adóktól mentesültek, hanem vám- és harmincad mentesség is megillette őket, illetve területi autonómiában részesültek. Ezen adományozások hatására előtérbe került a gabonatermesztés, ami a későbbiek folyamán is fontosnak bizonyult.⁹

A térség akkori fejlődésében a Zagyva folyó számottevő szerepet játszott, hiszen erős sodrását kihasználva malmok és halászó helyek jöttek létre rajta. A 15. század végén

⁷ VÁTERV95 Kft, Jászberény város településfejlesztési koncepciója, 2014 november, p. 75.

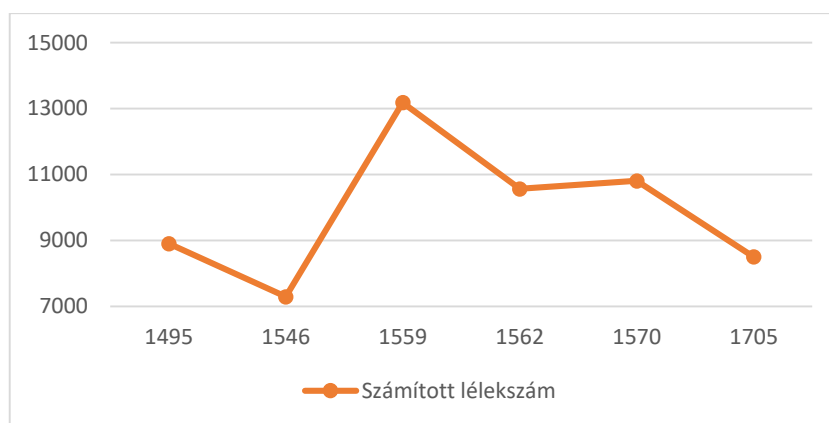
<http://www.heszir2.hu/ivs/ivs.pdf> Letöltve: 2020. 11. 28.

⁸ Kik azok a Jászok? Forrás: https://mult-kor.hu/20140714_kik_azok_a_jaszok Letöltve: 2020. 11. 28.

⁹Papp Izabella: A jászokun redemptióról (önmegváltásról) <http://www.lmrkat.hu/Redemtio.html> Letöltve: 2020.11.28.

Jászberényt már fejlett mezővárosként tartották számon, akkoriban válhatott Berény a térség központjává is. Itt működött a székbíróság, aminek hatásköre az összes jász településre kiterjedt.¹⁰

A török hódoltság idején a Jászság helyzete jelentősen megnehezedett. Bár a szultán egy ideig tiszteletben tartotta ezen településeknek a középkorból fennmaradt kollektív szabadságát, később bevezették a búza és a juhállomány tizedelését és Jászberényt szultáni birtokká nyilvánították. Innentől kezdve a lakosok két földesúrnak adóztak, a régi magyarnak, és az új töröknek. Az elkövetkezendő időszak a települések elnéptelenedésével, lakossági szempontból jelentős fluktuációval, illetve az adóterhek növekedésével járt. A 3. ábra megmutatja, hogy hogyan alakult a térség népessége a hódoltság alatt.¹¹

Forrás: Saját szerkesztés Bagi et al., Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. p. 81. és Bathó et al., Szülőföldünk a Jászság p. 116. alapján

3. ábra:

Jászsági lakosok száma 1495 és 1705 között (fő)

Míg a 15. század elején a létszám körülbelül 8903 fő volt, ez a török hadsereg kivonulása után 8500 főre csökkent. A diagram jól szemlélteti a létszámingadozást, illetve a népesség nagymértékű fogyását. A török kiűzését követően a fentebb említett fluktuáció olyan méreteket öltött, hogy az 1699-es népességi összeírások alapján a lakosság csupán 45%-a volt helybéli.¹²

A korszakot kereskedelmi szempontból az állatokkal való kereskedelem, leginkább marha és juh, agráreredetű nyersanyagok, bőr exportálása, posztóféleségek behozatala jellemezte. A 16. században készített feljegyzések nem tesznek említést jászsági céhekről, csak elvétele,

¹⁰ Bagi et al., Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2014. p.75.

¹¹ Bathó et al., Szülőföldünk a Jászság. Jászberény, Jász Múzeumért Kulturális Alapítvány, 2011. p. 100.

¹² Bathó et al., Szülőföldünk a Jászság. Jászberény, Jász Múzeumért Kulturális Alapítvány, 2011. p. 109.

esetenkénti kézműves munkákról. Utalásokat azonban felfedezhetünk néhány iparos jelenlétére.¹³

1.3 Az önmegváltás

A bécsi udvar anyagi helyzete a folytonos háborúskodás miatt megingott, a kincstár kimerült. Az udvar jogot formált a töröktől visszafoglalt területek egészére. I. Lipót 1701-ben kiadott rendelete eltörölte a jászok és kunok addigi összes kiváltságát és jobbágysorba kényszerítette őket. Ez volt az egyik előkészítése az 1702-ben bekövetkezett eladatásnak. A terület 500.000 rajnai forintért került megvásárlásra a Német Lovagrend által.¹⁴

A törvénytelen eladatás következtében a jászok csatlakoztak a Rákóczi szabadságharchoz. 1703 októberében Rákóczi elismerte a jászkunok kiváltságait, ezáltal régi szabadságukat visszanyerve mentesültek az adófizetéstől és egyéb terheiktől. Erre szükség is volt, hiszen 1706-ban 1236 fő, azaz a népesség több mint 14%-a teljesített katonai szolgálatot. A helyieknek hatalmas mennyiségű gabona beszolgáltatását kellett magukra vállalniuk. A hadszíntérré vált térségnek rendkívüli károkat okozott az ellenséges haderők fosztogatása, illetve a kuruc seregek ellátása.¹⁵

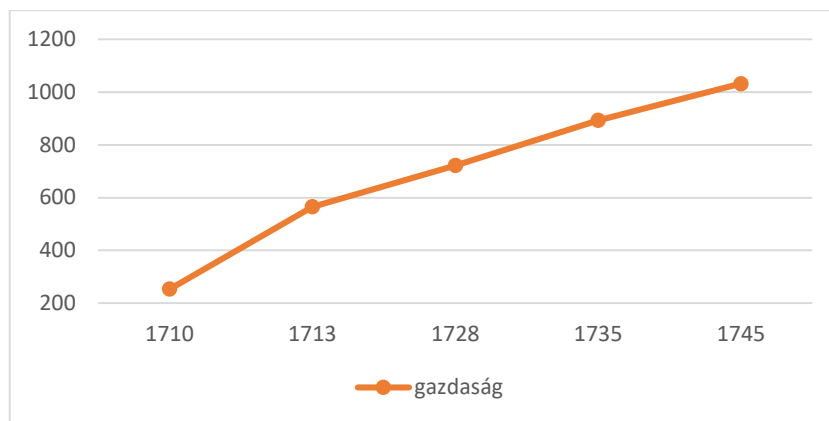
Bár a Jászság népességét a harcok és járványok jelentősen csökkentették, ipara és kereskedelme fejlődésnek indult. 1728-ban 69 helyi iparost, és 5 görög kereskedőt említenek a források, akik után, a piacokhoz és vásárokhöz, valamint a vízimalmokhoz kapcsolódó összegekkel együtt több mint 1000 Ft lehetett a bevétele Berény városának. Ebben az időszakban legfőképp varga, csizmadia és szűrszabó céhekről tesznek említést. A gazdaság 1745 előtt komoly növekedésen ment keresztül, ami lehetővé tette a város számára, hogy saját erőből visszavásárolhassák földjeiket és visszaszerezhessék ősi jogaikat. A gazdasági növekedést a gazdaságok számának növekedése mutatja, mely a 4. ábrán figyelhető meg. Mint láthatjuk, a gazdaságok száma a vizsgált időszakban több mint 400%-os növekedést eredményezett.¹⁶

¹³ Bagi et al., Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2014. p.126-128.

¹⁴ Papp Izabella: A jászkun redemptióról (önmegváltásról) <http://www.lmrkat.hu/Redemptio.html> Letöltve: 2020.11.28.

¹⁵ Bathó et al., Szülőföldünk a Jászság. Jászberény, Jász Múzeumért Kulturális Alapítvány, 2011. p. 114-118.

¹⁶ Bagi et al., Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2014. p.194-195.

Forrás: Saját szerkesztés Bagi et al., Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. p. 196 alapján

4. ábra:

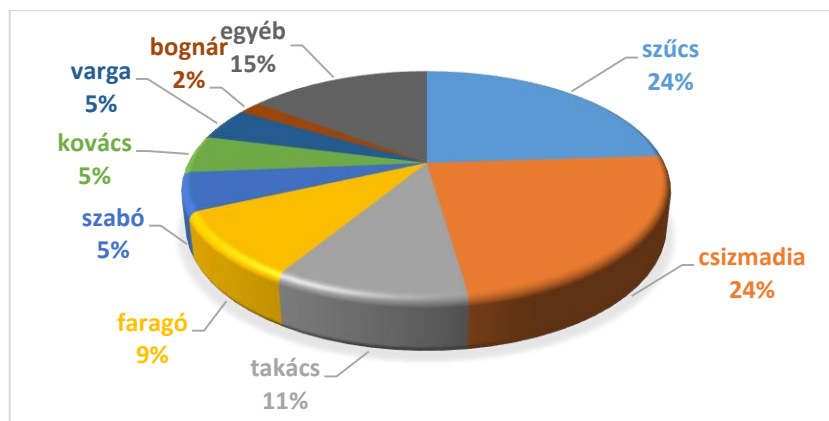
Jászberényi gazdaságok növekedése az eladatás korában (db)

Mária Terézia 1745-ben aláírta a redemptiót, vagyis rendeletben rögzítette az önmegváltást. Az ehhez szükséges összeg ekkor már kamataival együtt 575 900 aranyforintra rúgott, amit a lakosok évekig tartó gyűjtéssel és kölcsönfelvételekkel tudtak összeadni, melynek utolsó részletét 1755-ben fizették ki. Az önmegváltást követően a társadalmi rétegek közjogi alapon tagolódtak. A legfelső réteget a teljes jogú redemptusok és redemptus nemesek alkották (ők anyagilag támogatták a megváltást), a következőt az irredemptusok (ők nem tudtak fizetni a megváltásba), a legalsót pedig a zsellérek.¹⁷

Az iparosodás ebben a korszakban kezdődött el igazán. Berény városában a XVIII. században öt céh működött. A kézművesek száma gyorsan növekedett; míg 1760-ban 87 mesterembert tartottak számon, addig 1826-ra ez a szám már 458 főre emelkedett. Az 5. ábra megmutatja, hogy a szűcsök, csizmadiák, takácsok, szabók és faragók kiemelkedően nagy arányban tevékenykedtek ekkor a térségben.¹⁸

¹⁷ Papp Izabella: A jászkun redemptióról (önmegváltásról) <http://www.lmrkat.hu/Redemptio.html> Letöltve: 2020.11.28.

¹⁸ Bagi et al., Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2014. p.250-252.

Forrás: Saját szerkesztés Bagi et al., Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. p. 251-252. alapján

5. ábra:

A mesterségek ágazatonkénti megoszlása

A város ipari vonzaskörére utal, hogy a szűcs és szabó céheknek 1828-ban már távoli településekről is voltak mesterei (Hévízgyörök, Szentmártonkáta, Nagykáta, Csány, Monostor, Gödöllő, Újszász). A régóta jelentős malomipar is fejlődésnek indult. 1828-ban 2 vízimalom és 10 szárazmalom működött Jászberényben. A városban a többi jászkun településhez hasonlóan nem alakult ki jelentős kereskedői réteg. A korabeli források 12 boltos kereskedőt, 2 vasárust, 3 posztos kereskedőt, 6 kocsmárost, 1 vendég-fogadóst, 1 kávést és 1 serfőzőt említenek 1827-ben. A görögök mellett a zsidó kereskedőkről kell szót ejteni, akik komoly szerepet játszottak a gyapjúkereskedelemben, felvásárolták a marhabőrt, illetve a város borszükségletét is ők kezdték el biztosítani.¹⁹

1.4 A reformkortól a kiegyezésig

1839-ben létrejött az úgynevezett „Rabdolgoztató Intézet”, mely az ekkoriban több dologházban is megszervezett textilmanufaktúra volt, 1845-ben pedig megjelent az első gőzüzemű gép a Jászkun Kerületben, mely egy pálinkafőző gőzkazán volt.²⁰

Jászberény bevétele az irredemptusok adóiból, a kisebb királyi haszonvételek, például kocsmák, boltok, mészárszékek mellett a földek bérbeadásából állt össze. Iskoláztatás

¹⁹ Bagi et al., Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2014. p.252-258.

²⁰ Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2015. p. 13.

szempontjából a meghatározó intézmények a katolikus egyház birtokában voltak. A városban működött gimnázium, kétosztályos főelemi iskola, illetve egy lányiskola. Az iparos legények és inasok taníttatását vasárnapi iskolákban végezték. Az 1848-as forradalom után változások mentek végbe Berényben. Ebben az időszakban az állattartás és tenyésztés maradt a meghatározó tevékenység, de megteremtődtek a feltételei a földművelés mezőgazdaságon belüli túlsúlyára. Megkezdődött a földművelő tanyás gazdaságok kialakulása.²¹

Az 1850-es években az iparpolitika már szinte mindenkinek biztosította az iparszabadságot.²² 1860-ban életbe lépett az új iparrendtartás, amely ajánlotta, hogy a céhek alakuljanak ipartársulatokká. A későbbiekben ezért találkozhatunk iparágak szerinti leosztással, a korábbi céhtársulatokkal ellentétben.²³

1854-ben az iparosok száma 534 fő volt Berényben, ennek 32%-át szűcsök, 31%-át csizmadiák tették ki. Továbbra is meghatározó szerepet játszott a bőr- és gyapjufeldolgozó, kovács és kerékgyártó ipar, azonban kezdett egyre jelentősebbé válni az asztaloság, könyvkötő, arany-és ezüstműves mesterségek, később megjelentek a szobafestő, cukrász, szikvizes, órás és nyomdász mesterek is. 1857-ben 568, 1869 már 708 főt említettek az akkori források.²⁴ Nagyobb üzemként csupán a város néhány malmát jegyezték.²⁵

A kereskedők száma néhány év alatt ugrásszerűen megnövekedett, hiszen 1852-ben 15, 1869-ben már 96 kereskedőt jegyeztek. Ennek oka valószínűleg a városba betelepülő zsidóság lehetett. Bár 1850-ig nem engedték letelepedni őket, gazdasági előretörésük megállíthatatlan volt, számos betáblázási és csődügyletben feltűntek pénzkölcsönzőként. Sokáig a vegyeskereskedések, fűszer- és gabonakereskedők száma emelkedett, a szakosodás csak a későbbiek folyamán jelentkezett. A helyi kereskedelmi forgalom olyannyira megnövekedett, hogy a piac megtelt, és új vásárteret kellett kijelölni. Társadalmi viszonyokat tekintve nemesi réteggel nem találkozhatunk abban az időben, a redemptusok, vagyis a birtokosok az összeírtak 41,8%-át tették ki 1857-ben, azonban 1869-ben már csak 33,9%-ot. A birtoktalan agrárnépesség 1857-ben körülbelül az összeírtak 30,7%-a volt, 1869-ben azonban ez az arány 37%-ra növekedett. A jázság fejlődését nagyban hátráltatta a vasút hiánya. A gőzmalmok

²¹ Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2015. p. 9-24.

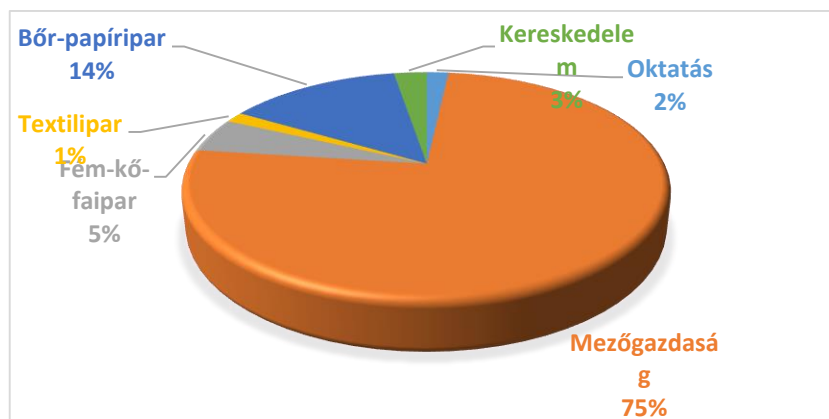
²² Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2015. p. 76.

²³ Balláné et al., Jászsági Évkönyv. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2016. p. 175.

²⁴ Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2015. p. 76.

²⁵ Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2015. p. 187.

megjelenése is csak 1870 utánra tehető.²⁶ A város kereső népességének főbb ágazonkénti megoszlását a 6. ábra mutatja.

Forrás: Saját szerkesztés Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig, p. 79. alapján

6. ábra:

A város kereső népességének főbb ágazonkénti megoszlása 1869-ben

Bár Jászberény aránylag számottevő hivatalnoki és értelmiségi népességgel rendelkezett és 1869-ig a források említenek új polgári elemeket, mint például ügyvéd, vagy járulékkezelő, azok a csoportok, akik a város fejlődésében nagyobb szerepet játszhattak volna (pl. vasutas) hiányoztak.²⁷

1.5. A dualizmustól az első világháborúig

Az 1860-as évektől kezdve megtiltották az iparúzés korlátozását. 1872-ben törvényt hoztak a céhek megszüntetéséről, helyettük ipartársulatok jöttek létre, a szabad ipargyakorlás pedig alanyi joggá alakult. Ugyanebben az évben alapították meg a Jászkerületi Általános Ipartársulatot, és megalakult a Jászkun Kereskedelmi Iparvédelmi Kamara.²⁸

Az iparosok száma az 1870-es években megnövekedett, több új iparág is megjelent a városban (pl.: fényképész, építőmester stb.). A kisiparosok többsége csak az alapvető létszükségleti cikkek előállításával foglalkozott. Az 1. táblázat mutatja, hogy az 1874-ben

²⁶ Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2015. p. 15, p. 76-78.

²⁷ Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2015. p. 15, p. 80.

²⁸ Balláné et al., Jászsági Évkönyv. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2016. p. 175.

jegyzett jászberényi önálló iparosok száma hogyan viszonyult más városok önálló iparosainak számához.²⁹

1. táblázat

A jászberényi iparosok számának alakulása más városok iparosaiéhoz képest 1874-ben

mértékegység: db

Foglalkozás	Jászberény	Kiskunfélegyháza	Karcag
Csizmadia	38	76	56
Szűcs	60	46	16
Kovács	18	29	21
Takács	15	23	1
Szabó	35	50	9
Asztalos	27	23	7
Faragó	40	4	1
Molnár	6	1	6
Cipész	8	20	9
Mészáros	38	9	15
Hentes	3	11	5
Kőműves	4	12	3

Forrás: Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. p. 189.

Összehasonlítva a többi város adataival, a szűcs, asztalos, faragó és mészáros foglalkozások aránya meghatározó. A jászok öltözetét híressé tevő alföldi motívumokkal gazdagított subákat és bundákat a szűcsök állították elő. A mészárosok számából következtethetünk arra, hogy Jászberényben a hentesáruk fogyasztása magas szinten mozgott. A csizmadiák száma a három város viszonylatában Jászberényben a legalacsonyabb. Ennek oka valószínűleg az lehetett, hogy termékeiket csak helyi piacokon árusították. A takácsok szintén helyi piacra termelhettek, nem túl magas színvonalon.³⁰

Az Országos Iparegyesület tanoncoktatási mozgalmának hatására a városban 1883-ban ipariskolát nyitottak, melynek akkori létszáma 222 tanuló volt. 1884-ben a törvény már előírta az ipari képesítést. 1884 és 1892 között 280 képesítéshez kötött iparost jegyeztek, köztük 5 gépész lakatost, 2 üvegest, 2 aranymű és ékszerészt, 3 könyvkötőt, 1 kosárfonót, 2 órast 1 ruhafestőt, és 1 cukrászt. Mint láthatjuk, szakmák terén jelentős gyarapodás ment végbe. Ebből arra következtethetünk, hogy az embereknek többféle iparosra volt szükségük, hogy igényeiket

²⁹ Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2015. p. 76.

³⁰ Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2015. p. 15, p. 189-190.

kielégíthessék. Ebben az időszakban már megjelentek luxuscikkeket gyártó iparosok is, például aranymű és ékszerész, fodrász, órásmester vagy cukrász. Néhány szakmán belül is felfedezhetünk változást. A csizmadiák száma majdnem megháromszorozódott, míg a mészárosoké majdnem negyedére esett vissza. Ennek oka valószínűleg a nyájak zsugorodása lehetett. 1885-ben megalakult a Jászberényi Ipartestület, melynek kezdeti létszáma 500 fő volt.³¹

1872-ben nagyobb ipari üzemként csupán egy sörházra utalnak, ezt követően az 1873-ban létesült gőzmalmot, az 1880-as dohánybeváltó központot, és 1902-ben egy 20-30 főt foglalkoztató téglagyárat említenek Jászberényben. Az 1887 és 1913 közötti időszakban hét szikvízgyár, egy mészhomokkőfejtő gyár, egy gőzfűrész és szőlőkaró gyár és egy sajtó olajgyár létesült. A hagyományos vásározó, illetve a helyi szolgáltatásokat ellátó kisipar megtartotta vezető szerepét. Mivel a gazdagabb parasztnak olcsó munkaerőre volt szükségük, a városi vezetés gátolta a munkalehetőséget kínáló nagyobb ipari üzemek létrejöttét a városban. Csak néhány tősgyökeres jászberényi lakos kaphatott ipari üzem építésére engedélyt. 1908-ban a Jászberényi Ipartestület taglétszáma már meghaladta a 800 főt. Ebben az időszakban fellendült az építőipar, munkát adva a mestereknek. Egyrészt a lakáshiány enyhítésére bérházak épültek, másrészt ekkor születtek azok a nagyobb beruházású középületek, melyek nagy része a mai napig áll és használatban van Jászberényben (Postapalota, tanítóképző, laktanya, Magyar Királyi Adóhivatal palotája). Az építőipar mellett korszerűsítették és kiépítették a közvilágítást, bővítették a villamos-hálózatot, ezzel is munkát adva az iparosoknak.³²

1.6 Az 1930–1950-es évek közötti időszak

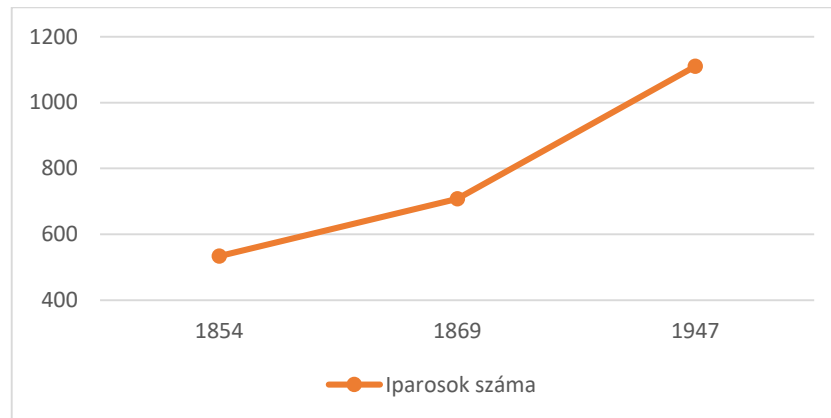
A nagy gazdasági világválság a mezőgazdaságban és a kisiparban dolgozókat súlyosan érintette. Ebben az időszakban Berényben nem volt olyan ipari üzem, mely 20 főnél több alkalmazottat foglalkoztatott. Az iparban dolgozók száma a lakosság közel 23%-át tette ki 1930-ban, az első számú gazdasági ágazat még mindig a mezőgazdaság volt.³³ A két világháború között iparminisztériumot hoztak létre. A kereskedelmi és iparügyi miniszter 1937-ben Jászberényt megyei várossá nyilvánította és elrendelte a Jászberény és Vidéke Ipartestület

³¹ Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2015. p. 15, p. 190-191.

³² Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2015. p. 15, p. 187-192.

³³ Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 36-40.

megalakítását, mely képesítéshez kötött iparosokat ölelt fel. Ez az új, kibővített egyesület 1200 tagból állt, mely a jászberényi ipartestület 800 tagján kívül a környező községek közel 400 iparosát foglalta magába. 1938-as adatok alapján az iparosok 44 foglalkozási ágban tevékenykedtek ekkor Jászberényben. A jászsági nyomdák sokat tettek a város kulturális felemelkedéséért, egyben új foglalkoztatási ággal ismertették meg a lakókat. A nyomdásztanulók képzésére is nagy figyelmet fordítottak. 1947-ben az iparosok száma 1110-re növekedett, mely a 7. ábrán látható.³⁴

Forrás: Saját szerkesztés Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig, p. 49. alapján

7. ábra:

Iparosok számának alakulása 1854 és 1947 között

2. JÁSZBERÉNY IPARÁT MEGALAPOZÓ KÉT NAGYVÁLLALAT

2.1 A szocialista ipartelepítés évtizedei

A II. világháború után igen kevés volt az ipari munkalehetőségek száma. Bizonyítja ezt, hogy a korabeli források egy téglagyárról (30-40 fő), egy villanyüzemű hengermalomról (50 fő), egy dohányszárító és dohánybeváltóról (80-200 fő), egy műjéggyárról, növény-sajtoló üzembről, asztalosüzemről, illetve egy 34 fős létszámú földműves szövetkezetéről tesznek említést. Jászberény lakossága 1950 előtt 27 515 fő volt, melynek 57,8%-a a mezőgazdaságban,

³⁴ Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 46-62.

18,4 %-a az iparban, 6,5 %-a pedig a közszolgálatban dolgozott. A munkakeresők száma 12 589 fő volt.³⁵

Míg az 1940-es évek elején minden második ember, 1960-ban már csak minden harmadik ember élt a mezőgazdaságból Jászberényben. A változást a szocialista iparosítás hozta meg a város számára. A Területrendezési Intézet (TERINT) Jászberény iparfejlesztésének szükségességét egyrészt politikai okokkal magyarázta, hiszen a várost „kulákvárosnak” tartották, másrészt azzal, hogy a Zagyva biztosítani tudja az ipari tevékenységhez szükséges vizet. Az első ötéves népgazdasági tervidőszakban (1950–1954) két nehézipari beruházást hajtottak végre, melyet megyei szinten Szolnok mellett egyedülként csak a város kapott meg. Ennek hatására nagymértékben megváltozott a település mindennapi élete. A Nehézipari Minisztérium engedélyével először az Aprítógépgyárat építették fel 1951-ben, majd 1952-ben a Fémnyomó- és Lemezárugyárat, mely a Lehel Hűtőgépgyár elődje volt. A két gyár létesítése igazán nagy hatással volt a város társadalmi és gazdasági életére, általuk vált Jászberény városának neve ismertté.³⁶

A városban működő magánkisiparosok száma 1958-ban meghaladta a 400-at, összesen 60 szakmában dolgoztak; legtöbbjük cipészként és asztalosként. A hatalom rossz szemmel nézte a kisiparosok tevékenységét, hiszen megítélésük szerint sokan közülük az állami iparral versenyezve dolgoztak, ezért érezhető volt a kisipar visszaszorításának jelei. 1969-ben a városban 3 vállalat, 4 KTSZ, 4 kihelyezett önálló vállalati, illetve szövetkezeti részleg, valamint 248 kisiparos vett részt a szolgáltatásokban.³⁷

2.2 Aprítógépgyár

2.2.1 A gyár helyzete a rendszerváltásig

A nagyipar a XX. század közepétől alakult ki Jászberényben. A város iparát meghatározó két nagyüzem közül külön említést kell tennünk az elsőnek megépült Aprítógépgyárról, melyet 1951. augusztus 20-án adtak át. A háború után az ország újjáépítéséhez szükség volt az építőanyag-ipari és építőipari kapacitás növelésére, melyhez törő- és aprítógépek is kellettek. Hazánkban ilyen gépeket addig csak a budapesti Ganz Vagongyár gyártott, de a hirtelen

³⁵ Bernhardt et al., Jászsági Évkönyv. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány 2008. p. 130-132.

³⁶Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 133.

³⁷Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 172-174.

megnőtt igényeket már nem tudta kielégíteni. A korábban még munkanélküliséggel küzdő városban a termelés beindításakor nagy gondot jelentett a kellő számú munkaerő biztosítása, bár egyre többen szerettek volna az épülő gyár munkásai lenni a magasabb bérek reményében. A városban lényegében megszűnt a munkanélküliség, sőt inkább az okozott gondot, hogy a mezőgazdasági feladatok ellátásához szükséges munkaerőt biztosítsák.³⁸

Mivel Jászberényben nem volt hagyománya a gépipari szakmáknak, így a dolgozók többsége szakképzetlen volt. Ezt a helyzetet úgy próbálták megoldani, hogy távolabbi területekről és a fővárosból is hoztak munkavállalókat. E mellett sok helybéli munkást 6 hónapos átképzésre küldtek a budapesti Ganz-gyárba, ahol elsajátíthatták a szakmát. A dolgozók létszáma az évek során egyenletesen növekedett, a kezdeti 150 fő 1961-re 853 főre emelkedett, melyből a munkások száma 612, az alkalmazottaké pedig 241-re tehető. Fokozatosan kialakult a szakképzett állomány is.³⁹

1955-ig a legyártott berendezések egy részét ellenérték nélkül külföldre szállították háborús jóvátétel fejében, mely hozzájárult ahhoz, hogy a gyár termelésének éves növekedése 1% alatt maradt. 1953-tól már rendszeresen exportált szocialista országokba is, mely a teljes termelés mintegy 15%-át tette ki. Tökés exportra még nem volt lehetőség minőségi termékek és kapcsolatok híján és a technológia elavultsága miatt. Az első nagyobb sikert 1955-ben érték el, amikor a 108%-os teljesítménye alapján a gyár élüzem címet kapott.⁴⁰

A 60-as években a kereslet megemelkedett, termelése megkétszereződött. Az éves termelés 90,5 millióról 199,5 millió Ft-ra növekedett. A termelékenység évi átlagos növekedése 4-4,5% volt. Egyre több terméket állítottak elő bányák, kohászati cégek, építőanyag-ipari vállalatok számára. 1967-68-ra a gyárat két csarnokkal bővítették, már tökéletes exportra is kezdtek gyártani, főleg NSZK-ba és Ausztriába szállítottak. A gyártási profil is bővül, új termékcsaládokat vezettek be, amelyekre megvolt a felvevőpiac. A dolgozók keresete is folyamatosan emelkedett.⁴¹

Az üzem a szükséges nyersanyagot Budapestről és Diósgyőrből kapta. Sok problémát okozott, hogy nem megfelelő minőségű és mennyiségű nyersanyag érkezett. A folyamatos

³⁸ Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 133-138.

³⁹ Kollár Márton: Fejezetek az Aprítógépgyár történetéből http://epa.oszk.hu/02200/02295/00009/pdf/EPA-02295_Jaszsagi_Evkv_2001_Kollar.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

⁴⁰ Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 140.

⁴¹ Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 144.

anyagellátás érdekében 1975-re felépített a gyár egy önálló öntödét saját telephelyén.⁴² A beruházással megoldódott az öntvénybeszerzés, ezáltal az Aprítógépgyár függetleníteni tudta magát a bizonytalan beszállítóktól. Az 1970-es években fellendülés tapasztalható: megnövekedett a termelés, a termékek minősége is javult és tőkés piacra is gyártottak. Neves nyugati cégek lettek a gyár partnerei, sokszor ők adták az új gyártmányok terveit, néha még a gyártóberendezéseket is, berényi mérnökök utazhattak külföldre megtanulni a gyártáshoz szükséges ismereteket. A termelés 60%-kal nőtt, a tőkés export nyolcszorosára emelkedett, a szocialista országokba való kivitel is nőtt.⁴³ Ekkoriban a gyár két jászberényi és egy hatvani telephelyet is vásárolt, a foglalkoztatottak száma már az 1200 főt is megközelítette.⁴⁴

A 80-as évek közepétől a hagyományos aprítógépgyári termékek helyett földmunkagépek gyártására álltak át. A cégnek nem volt kapacitása arra, hogy a növekvő piaci igényekhez szükséges fejlesztéseket kielégítse, ezért hitel felvételére kényszerült, illetve 1987-ben exportfejlesztési kötvény kibocsátásával próbált anyagi forrásokhoz jutni. A gazdasági környezetben lezajló változások, növekvő infláció, kezdődő foglalkoztatási gondok, csökkenő nemzeti jövedelem, a bizonytalan szállítók és a gyártott termékek iránti kereslet csökkenése negatív hatással volt a gyár életére, a vállalat nyeresége nagymértékben csökkent.⁴⁵

2.2.2 Privatizációtól napjainkig

1989-ben az állam kivonulni készült a gazdaságból, szerepét a kialakulóban lévő magyar vállalkozói körre és a külföldi tőkére szándékozta átruházni. A 90-es évek elején az Aprítógépgyár veszteséges éveket zárt. A privatizációs szervezet 1993 októberében döntött az állam által működtetett vállalat átalakításáról és létrehozták a Jászberényi Aprítógépgyár Részvénytársaságot. 1994-től sikerült eredményessé tenni gazdálkodását, szervezettebb lett a termelés, a vállalat fennállása óta, 1998-ban zárta legeredményesebb évét. 1999-re már csaknem 300 részvényes osztozott a gyár tulajdonjogán, és ebben az évben bejelentették, hogy az Aprítógépgyár Rt. privatizációja befejeződött. A cég 100 %-os magyar tulajdonú magántársasággá vált, melyből az önkormányzatok (Jászberény, Hatvan) csupán 12%-os

⁴² Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 137.

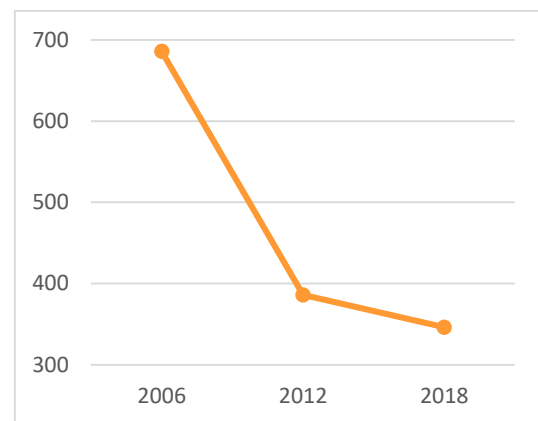
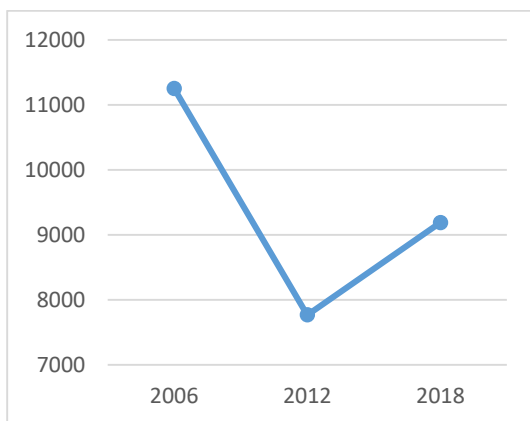
⁴³ Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 147.

⁴⁴ Kollár Márton: Fejezetek az Aprítógépgyár történetéből http://epa.oszk.hu/02200/02295/00009/pdf/EPA-02295_Jaszragi_Evkv_2001_Kollar.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

⁴⁵ Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 151-152.

részesedéssel bírtak, a maradék 78%-ot a társaság vezetői, munkavállalói és nyugdíjasai birtokolták.⁴⁶ A vállalat, Magyarországon szinte egyedülálló módon, egyben maradt.⁴⁷

A privatizáció után az árbevétel és a nyugati export dinamikus fejlődött. 2007-ben az Aprítógépgyár Részvénytársaságot felvásárolta a finn tulajdonú Ruukki Acélművek, majd 2013-ban egy másik finn befektető, a Fortaco Zrt. tulajdonába került. A gyár azóta is ezen a néven működik, fő profilja sem változott, hiszen bányászati és építőipari gépeket gyárt. Az itt készült termékek 90 százaléka exportra kerül, főleg Németországi exporttevékenysége jelentős.⁴⁸

Forrás: Saját szerkesztés Kármán Antal: Top 10 Jászság 2006-2007 p. 73., Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2013 p. 38., 2019 p. 36. adatai alapján

8. ábra:
**Az Aprítógépgyár nettó
árbevételének változása 2006
és 2018 között (MFT./év)**

9. ábra:
**A foglalkoztatottak
létszámának változása 2006
és 2018 között (fő/év)**

Bár még napjainkban is meghatározó a térségben betöltött szerepe, a kezdeti sikerek ellenére az utóbbi két évtizedben a gyár jelentősége csökkent. Bizonyítja ezt a 8. és 9. ábra. Míg 2006-ban a térség top 10 vállalkozásában a 7. helyet foglalta el, nettó árbevétele 11.253 MFt, létszáma 686 fő volt,⁴⁹ addig 2012-ben a 13. helyre csúszott vissza, nettó árbevétele 7765 MFt-ra,

⁴⁶ Kollár Márton: Fejezetek az Aprítógépgyár történetéből http://epa.oszk.hu/02200/02295/00009/pdf/EPA-02295_Jaszagi_Evkv_2001_Kollar.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

⁴⁷ Kárpáti Márta: Új gépsort avattak a Fortaconál <http://jku.hu/2017/04/11/uj-gepsort-avattak-a-fortaconal/> Letöltve: 2020. 11. 28.

⁴⁸ Kárpáti Márta: Új gépsort avattak a Fortaconál <http://jku.hu/2017/04/11/uj-gepsort-avattak-a-fortaconal/> Letöltve: 2020. 11. 28.

⁴⁹ Kármán Antal: Top 10 Jászság 2006-2007 http://epa.oszk.hu/02200/02295/00016/pdf/EPA-02295_Jaszagi_Evkv_2008_karman.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

létszáma pedig 386 főre csökkent.⁵⁰ Helyét viszont azóta is sikerült ugyanazon a szinten megtartania a rangsorban. 2012-höz képest 2018-ra nettó árbevétele 9188 MFt, létszáma 346 fő volt,⁵¹ mely adatokból megállapítható, hogy létszáma csökkent, nettó árbevétele viszont növekedett, de még mindig nem éri el a 2006-os szintet. Ennek oka feltehetőleg az lehet, hogy míg kezdetekben két meghatározó gyár uralta a térséget, azóta számtalan újabb vállalattal, vállalkozással bővült a terület.

Összességében elmondható, hogy az Aprítógépgyár fennállása óta is működőképes maradt a változó világhoz igazodva, viszont a makrogazdasági helyzet kedvezőtlen hatásait nem tudta kivédeni (infláció, belső fogyasztás csökkenése, hitelezési válság stb.).⁵²

2.3 Az Electrolux Lehel Hűtőgépgyár Kft. szerepe Jászberény életében

A Fémnyomó és Lemezárugyárat 1952 nyarán adták át. Ez az építmény a későbbi országos ismertségű nagyüzem, a Lehel Hűtőgépgyár elődje volt, mely később a hozzá kapcsolódó lakótelep és szabadidős létesítmények miatt is meghatározó tényezővé vált a városban. A gyárépítés indokai között szerepelt a település fővárostól való kedvező távolsága, illetve, hogy közúton és vasúton egyaránt megközelíthető.⁵³

2.3.1 Kezdeti évek

A termelés kezdetekor fémmegmunkálás volt a fő tevékenység. A gyár alapvetően hadiipari céllal létesült, hiszen légvédelmi, illetve harckocsi lövedékekhez gyártottak megfelelő kaliberű vashüvelyeket, majd vizes és olajos hordókat, honvédségi katlanokat, illetve különböző háztartási eszközöket, például lábasokat, fedőket és fazekakat is készítettek. Mivel később teret hódított a rakéatechnika és megváltozott a világpolitikai helyzet, a hadiüzem helyett más

⁵⁰ Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2013. p. 38. http://www.iparkamaraszolnok.hu/wp-content/uploads/2017/03/TOP50_2013_hun.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

⁵¹ Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2019. p. 36. http://www.iparkamaraszolnok.hu/wp-content/uploads/2019/12/TOP50_2019_HU_WEB.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

⁵² Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászvári Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 152.

⁵³ Kiss Erika: A Hűtőgépgyár és Jászberény fél évszázada. Jászberény, Gépipari Tudományos Egyesület, 2003. p. 7-8.

profilra tértek át. A 60-as években kezdődő szódás-szifonok gyártása azokon a gépeken történt, amelyeken előzőleg a tüzérségi lövegek hüvelye is gyártásra került.⁵⁴

Mivel Jászberényben a szakképesített munkaerő hiányzott, a jól képzett pesti munkások mellett a térség lakosságából kikerülő dolgozók 80%-a átképzős volt.⁵⁵ Őket budapesti, illetve székesfehérvéri üzemekben tanították be.⁵⁶ A kezdeti létszám körülbelül 250-300 fő lehetett. A foglalkoztatottak száma később ugrásszerűen megemelkedett, hiszen 1952-ről 1954-re több mint 300%-os növekedést ért el, már 1107 főnek biztosított megélhetést. A Fémnyomó megalakulása nem csak a munkanélküliségre volt pozitív hatással. A dolgozók lakhatásáról úgy gondoskodtak, hogy akkor még nem gyári, hanem állami finanszírozás által megépült a Béta-lakótelep, mely 72 családnak tudott otthont biztosítani, illetve ezzel egyidejűleg a gyári bölcsőde, óvoda, majd a tüdőgondozó. A kórházat bővítették, az oktatási lehetőségeket pedig 15 új tanterem létesítésével támogatták.⁵⁷ A gyár és a város közötti kapcsolat nem volt szorosnak mondható, a gyár szinte állam az államban szinten működött.⁵⁸

2.3.2 A gyár fellendülése, az 1950-60-as évek

Ebben az időszakban kezdődött el a hűtőszekrénygyártás, illetve a Heller-Forgó-féle hűtőberendezések gyártása. Gorjác Ignác nevét fontos megemlítenünk, aki kezdetben főmérnökként, majd a gyár vezérigazgatójaként működött egészen 1987-ben bekövetkezett haláláig. Országgyűlési képviselőként és a megyei pártbizottság befolyásos tagjaként is tevékenykedett, továbbá részt vett a város tanácsi igazgatásában, mely nemcsak gazdasági, hanem politikai-állami hatalommal járt.⁵⁹ László Károly főtechnológussal együtt nekik köszönhető a hazai hűtőgépgyártás megvalósítása, illetve a vezérigazgató sikereinek tulajdonították azt is, hogy a gyár a hadiipari termelésről át tudott állni a polgári termelésre. Ebben az időszakban technológiai újításokat vezettek be, ennek következtében megindult a szifongyártás is. Az alumíniumgyártmányok választéka bővült, melyeket egyre nagyobb tételben kezdtek előállítani. A terméklistában ekkor már porszívóalkatrész is szerepelt. A gyár

⁵⁴Szoljon.hu, Hadiüzemmé vált kis híján a Lehel Hűtőgépgyár <https://www.soljon.hu/jasz-nagykun-szolnok/bulvar-jasz-nagykun-szolnok/hadiuzemme-valt-kis-hijan-a-lehel-hutogepgyar-468464/> Letöltve: 2020. 11. 28.

⁵⁵Kiss Erika: A Hűtőgépgyár és Jászberény fél évszázada. Jászberény, Gépipari Tudományos Egyesület, 2003. p. 9-24.

⁵⁶Lehel Hűtőgépgyár Forrás: <https://hvg.hu/magyarmarka/20050329lehel> Letöltve: 2020. 11. 28.

⁵⁷Kiss Erika: A Hűtőgépgyár és Jászberény fél évszázada. Jászberény, Gépipari Tudományos Egyesület, 2003. p. 9-24.

⁵⁸Interjú Dr. Forgács István volt főjegyzővel. Jászberény, 2020. október 21.

⁵⁹Interjú Dr. Forgács István volt főjegyzővel. Jászberény, 2020. október 21.

termelési értéke 1954-ben megközelítette a 94 millió forintot, 1955-ben a 175 millió forintot, majd 1956-ban elérte a 196 millió forintot, és ekkor már exportra is termelt. 1958-ban elkezdődött a termékek sorozatgyártása, és Jászberény nevét ekkor kezdték el igazán megismerni.⁶⁰

Az 1896-ban létesült Budapesti Hűtőgépgyárat 1964. január 1-jétől hivatalosan is a Fémnyomóhoz csatolták, így született meg a Lehel Hűtőgépgyár. Az alapítási határozatban szereplő termékek gyártása fokozatosan megszűnt, a hűtőgépek gyártása került előtérbe. Kezdetben szinte minden darabot kézzel szereltek össze, mely időigényes volt, azonban megtörtént a célgépesítés a szalagszerű, folyamatos gyártás és szerelés megszervezése, melynek köszönhetően 1968-ban kezdetét vette a sorozatgyártás.⁶¹ A harmadik ötéves terv időszakában (1966-1970) hatalmas fejlesztések és beruházások indultak a városban. Egy újabb lakótelep építésekor a Hűtőgépgyár 12 lakást kötött le, lakásonként pedig 60 ezer forintot fizetett a városi tanácsnak, ezáltal segítve lakást igénylő dolgozóit. Az összegből 20 ezer forintot közművesítésre, 20 ezer forintot hűségjutalom címen, további 20 ezer forintot pedig kamatmentes kölcsönre juttatott, 30 éves visszafizetési határidővel. A lakásárak 1969-ben a következők voltak: egy 1+2 félszobás lakás ára 190 ezer forint, egy 2 szobás lakás ára pedig 120 ezer forint volt, amihez a hetvenes évek elején már 100 és 80 ezer forintos támogatást adott a vállalat.⁶²

2.3.3 Beruházások korszaka, a 70-es évek

Ez az időszak igen sok változást hozott. Felfutott az autósziponok gyártása, technológiai újjításként a vákuumformázás jelent meg. 1968-ban készült el az 500 ezredik hűtőgép is. Ugyanebben az évben profiltisztítás történt, melynek keretén belül az alumínium-gyártmányok és az olajshordók gyártását más cégeknek adták át, a hűtőgépek termékskáláját viszont bővítették. 1972-ben avatták fel a jászárokszállási gyáregységet, ahol hűtött és hűtetlen áruházi berendezéseket készítettek. A radiátorok gyártása is megkezdődött, melyhez újabb telephelyet létesítettek Jászboldogházán, ami 250 embernek adott munkát. A szifonok iránti kereslet egyre nőtt, már exportra is termeltek belőlük. 1979-ben egy gáz- és olajhűtőüzem csarnokot, majd

⁶⁰ Kiss Erika: A Hűtőgépgyár és Jászberény fél évszázada. Jászberény, Gépipari Tudományos Egyesület, 2003. p. 32.

⁶¹ Kiss Erika: A Hűtőgépgyár és Jászberény fél évszázada. Jászberény, Gépipari Tudományos Egyesület, 2003. p. 47-48.

⁶² Kiss Erika: A Hűtőgépgyár és Jászberény fél évszázada. Jászberény, Gépipari Tudományos Egyesület, 2003. p. 61.

1980-ban egy abszorpciós üzem csarnokot építettek fel, melyet részben állami finanszírozásból, részben a gyár saját erejének felhasználásával létesítettek. A termelés bővülése létszámnövekedéssel is együtt járt. Beleértve a gyáregységeket, volt időszak, amikor közel 8000 embernek adott munkát a vállalat.⁶³ Az alapítástól eltelt 20 év után a város neve egybeforrt a Hűtőgépgyár nevével. Szinte minden jászberényi családból dolgozott ott valaki, ami nem meglepő, tekintve, hogy milyen mértékű támogatást kaptak az alkalmazottak mind anyagilag, mind társadalmi és kulturális lehetőségek által.⁶⁴

A hetvenes években kiépült a szociálpolitikai intézményrendszer, ami azt jelentette, hogy az óvodai, bölcsődei felvételeket, a lakásigénylést, a lakásépítési támogatásokat, az üdülést, az üzemi étkeztetést és az orvosi ellátást a gyár biztosította. Az üzemi orvosok mellett fogorvos, pszichológus és szülész-nőgyógyász is a dolgozók rendelkezésére állt. Az üzemben létrejött a kulturális osztály, és szakszervezeti könyvtár is létesült. A gyár eszközök vásárlásával és jelentős anyagi hozzájárulással támogatta a kultúrát, az egészségügyet, iskolákat, kulturális rendezvényeket, sportot.⁶⁵ Az üdülési lehetőségek biztosítására vállalati üdülőket építettek Zamárdiban, Tiszapüspökiben és Mátraszentistvánon. Létszáma 1973-ban már meghaladta a 6000 főt gyáregységei nélkül.⁶⁶ A szakmunkás utánpótlás biztosítása érdekében 250 főre bővítették a tanműhelyet. Területén tanácskozóterem is létesült, mely női röplabdacsapat edzéseinek helyszíne is volt egy darabig. Irodaháza is ekkor épült, ami ma már egyfajta szimbólumként funkcionál a városban. Mivel a gyári kollektíva kinőtte a már előzőleg létesített óvodát, szükségessé vált újabbat építeni, amire szintén ebben az évben került sor. 1974-ben sportcsarnokot, majd 1977-ben műjégpályát is épített a vállalat. Az 1976-ban létesített szabadtéri strand megvalósításában is közreműködött, majd üzemeltetését is magára vállalta. Dolgozóinak kedvezményeket adott, hiszen kora reggel és szabad szombaton ingyen használhatták a strandot. A Hűtőgépgyár segítségével jött létre a Munkás és Ifjúsági Ház, (mai nevén Déryné ifjúsági ház), mely a városi könyvtárral összeépülve lehetőséget adott a gyári brigádok, szakkörök, nyugdíjasok találkozójának. Az 1979-ben épült városi állatkertet is a gyárnak köszönheti Jászberény, melynek a működtetését is ő végezte. 1975-ig 409 lakás felépítéséhez adott támogatást. A Pelyhesparton 308 új otthon épült, ezen felül pedig 40 fős bölcsődét és egy 12 tantermes iskolát is létesítettek. A Hűtőgépgyár összesen 50 millió forinttal

⁶³ Kiss Erika: A Hűtőgépgyár és Jászberény fél évszázada. Jászberény, Gépipari Tudományos Egyesület, 2003. p. 56-58.

⁶⁴ Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 167.

⁶⁵ Interjú Dr. Forgács István volt főjegyzővel. Jászberény, 2020. október 21.

⁶⁶ Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 167.

járult hozzá a városi lakásépítéshez 1980-ig.⁶⁷ A fentebb említett épületeknek nemcsak a tulajdonosa, hanem egyben fenntartója is volt. A jelenlegi rendszerben ezt a feladatot az önkormányzatok végzik.⁶⁸

Összességében a hetvenes éveket a nagy beruházások korszakaként jellemezhetjük.

2.3.4 A privatizáció előkészítése

1982-ben már 6500 főt foglalkoztatott a vállalat. Bár ebben az időszakban lényegében minden nagyobb termelő beruházás megtörtént, a járság fejlődéséhez még ekkor is hozzájárult a Hűtőgépgyár. 1981-ben megnyitották az üzem melletti tekepályát, 1983-ban átadásra került a Kutató-Fejlesztő intézet, az egyik óvodája bővítésre került, és telephelyén bölcsőde épült. 1984-re befejeződött a gyári lakótelep felépítése is. Ehhez azonban elengedhetetlen volt, hogy ezen a területen a vállalat szolgáltatssa a vizet és a távfűtést a lakosok számára, hiszen semmilyen kiépített közmű nem volt itt. Fontos megemlíteni, hogy a szemétszállításról is a gyár gondoskodott. Bár a korabeli területfejlesztés nem tervezte, a városba bevezették a vezetékes gázt, amelyhez a Hűtőgépgyár 22 millió forintos támogatást adott. Látható, hogy a város óriási mértékű fejlődésen ment keresztül a vállalatnak köszönhetően. Az akkor épült létesítmények közül szinte az összes a mai napig is használatban van.⁶⁹

Az országban zajló változások miatt ebben az időszakban már felmerült a gyár értékesítésének gondolata. 1991 márciusában következett be a teljes privatizáció, és az állam 100%-ban eladta a még mindig nyereséges Hűtőgépgyárat a svéd Electrolux cégcsoportnak.⁷⁰

2.3.5 Megalakul az Electrolux Lehel Kft.

A privatizációs folyamatról Dr. Forgács István, Jászberény akkori főjegyzője osztotta meg gondolatait a vele készített interjúban, melynek lényegét a következő oldalak tartalmazzák.

Mivel azon kevés hazai gyárak közé tartozott a Hűtőgépgyár, melyek külkereskedelmi joggal rendelkeztek, illetve a hűtőgépek és szódásszifonok gyártása mellett igen nagy bevétele volt a Heller-Forgó-féle hűtőberendezésekből, a rendszerváltás idején is nyereségesen tudott

⁶⁷ Kiss Erika: A Hűtőgépgyár és Jászberény fél évszázada. Jászberény, Gépipari Tudományos Egyesület, 2003. p. 56-62.

⁶⁸ Interjú Dr. Forgács István volt főjegyzővel. Jászberény, 2020. október 21.

⁶⁹ Interjú Dr. Forgács István volt főjegyzővel. Jászberény, 2020. október 21.

⁷⁰ Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017. p. 169, p. 171.

működni, bár alacsony hatékonysággal, ezért messze elmaradt a nyugati cégektől. A nyereséges üzemelés viszont abban az időben már kevésnek bizonyult, ezért kezdtek külföldi befektetőket keresni. Azt tervezték, hogy a gyár részvénytársasággá alakul, ezáltal külföldi tőkéhez jut, amivel vagyont növelheti, ám megtartja a többségi tulajdont. Az eredeti elképzelésektől eltérően azonban az Electrolux svéd vállalat teljesen kivásárolta a gyárat az államtól. Ez egyfajta félelmet okozott mind a dolgozók, mind az önkormányzat, mind pedig a vezetők számára. Mivel a svéd cég régóta versenytársa volt a Hűtőgépgyárnak, felvetődtek olyan gondolatok, hogy a felvásárlás után meg fogja szüntetni a gyártást és egy raktárbázist hoz létre, mely lépéssel versenytársát kiiktatva növeli befolyását a piacon. Ez a tett hatalmas munkanélküliséget eredményezett volna. A lakosság ettől tartva nagyobb nyomást helyezett az önkormányzat vállára ennek megakadályozására. Végül a félelmek alaptalannak bizonyultak. Az 54 hektáron fekvő gyár értékét 277 millió forintban állapították meg, mely több volt annál, amelyet az önkormányzat eredetileg remélt.

A privatizációt az Állami Vagyonügynökség bonyolította le az Electrolux-szal. A cég tudomására hozták, hogy a Hűtőgépgyár a telepén és a város környékén nagy környezetszennyező tevékenységet folytatott, mely abban nyilvánult meg, hogy több ponton is veszélyes hulladékot helyezett el kezeletlenül a földbe úgy, hogy 200 literes hordókba töltötték és elásták ezeket. A környezetvédelemnek abban az időben nem tulajdonítottak nagy jelentőséget, és mivel a szocializmusban minden állami tulajdon volt, így az esetlegesen ebből adódó problémákra sem figyeltek oda. A vételár összegében benne foglaltatott, hogy a Magyar Állam magára vállalja a hulladékok mentesítésének költségeit. Abban az időben ez volt a legnagyobb környezetvédelmi projekt az országban, egy amerikai céget kértek fel ennek elvégzésére. Rengeteg földet kellett kicserélni, melyből sok fuvarozó cég gazdagodott meg akkoriban.

Miután 1991-ben az Electrolux vállalatcsoport tulajdonába került a Lehel Hűtőgépgyár, neve Electrolux Lehel Kft-re változott. A felvásárlás után profiltisztítást hajtottak végre, a háztartási- és kereskedelmi hűtőkészülékek gyártása vált meghatározóvá. Az új tulajdonos kizárólag a termelőtevékenységre kívánt a továbbiakban fókuszálni és nem akarta működtetni az előző tulajdonos létesítményeit, ezért jogáról lemondva átadta ennek lehetőségét az önkormányzatnak. Mivel a városnak ezáltal jelentős többletköltségei keletkeztek volna, nagy gondot okozott az említett intézmények hirtelen átvétele, ezért olyan megállapodás született, hogy az Electrolux még 5 évig finanszírozza az átadott intézmények működtetését.

Ekkoriban Jászberény egyike volt azon kevés településnek az országban, amely pozitív szaldóval lépett át a rendszerváltásba. Ennek hatására elindulhatott egy pályázati folyamat,

amivel a város bevételét meg tudta háromszorozni. Ebből a pénzből fejlesztették az infrastruktúrát, közműveket (út-, kerékpárút-, szennyvíztisztító építése, a gimnázium bővítése, kollégium-, szociális otthon-, sportcsarnok építése, vízvezetékek bővítése). A privatizáció egyik negatív hatása az volt, hogy körülbelül 1200 ember munkanélkülivé vált. Más cégek betelepülésének következtében azonban 1993-ra ez a létszám szinte teljesen eltűnt.⁷¹

A hűtőszekrények sorozatgyártása folytatódott az 1991-es privatizáció után is. A Zanussi-Lehel néven futó készülékekről 1999-től eltűnt a magyar márkanév. 2004-ben a hűtőgépeket és fagyasztóládákat előállító gyáregység új üzemrésszel gazdagodott, mivel az anyacég a svédországi porszívógyártását Jászberénybe telepítette át főként azért, mert hazánkban jóval alacsonyabb volt a munkaerő költsége.⁷² Az Electrolux Lehel Kft. foglalkoztatását és árbevételét tekintve a cég tulajdonában lévő nyíregyházi gyárral együtt hazánk egyik legnagyobb ipari vállalatává vált, Magyarország a hűtőgépek legnagyobb európai termelési központja lett.⁷³

A rendszerváltás után az önkormányzat bevételeinek legjelentősebb része a helyadóból származott, az iparüzési adót csekély mértékben határozták meg, hogy a többi vállalkozás számára is vonzóvá tegyék a települést. Az Electrolux fontos beszállítóivá váltak ebben az időben a következő cégek: Kód Kft. - villamos/elektronikus rendszerek gyártása, Trend Kft – műanyag alkatrészek gyártása, Jász-Plasztik Kft - műanyag feldolgozás, műanyag alkatrészek gyártása, Metálpaszt - műanyag termékek gyártása. Ezek a gyárak az Electrolux hatására nőttek ki magukat és jelenleg is működnek a térségben, a legtöbbjük a rangos megyei Top 50 vállalkozásban is helyet foglal.⁷⁴ Az 1989-ben Jászfényszarura települt Samsung Electronics Magyar Zrt. 2009-ben új belépőként második helyre szorította ki a megye top 50 vállalkozásának rangsorában régóta első helyen álló Electrolux hűtőgépgyárat, vezető pozícióját azóta is változatlanul tartja.⁷⁵

Az Electrolux gyár nettó árbevételének és dolgozói számának alakulását a 10-11. ábra mutatja 2006-2018-ig.

⁷¹ Interjú Dr. Forgács István volt főjegyzővel. Jászberény, 2020. október 21.

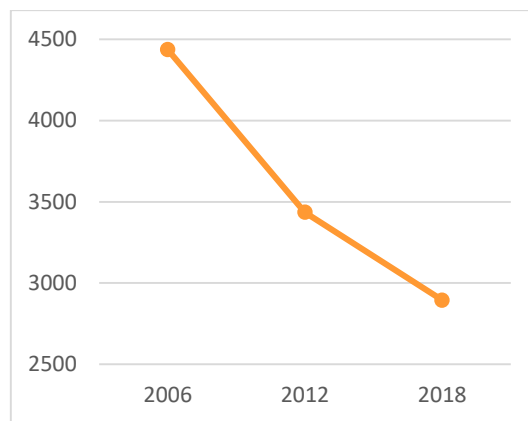
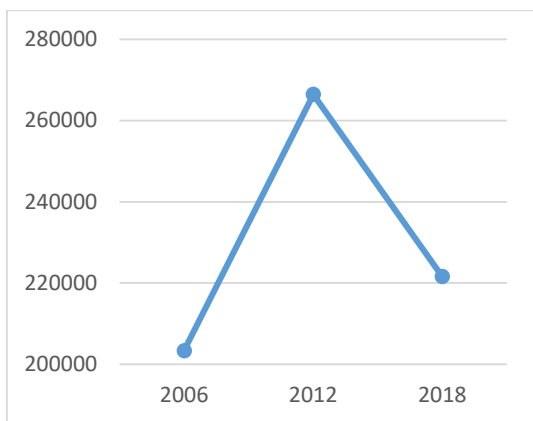
⁷² Nyolcszáz embert kirúgnak az Electrolux jászberényi gyárából

https://index.hu/gazdasag/allas/2019/09/10/eletrolux_jaszbereny_leepites/ Letöltve: 2020. 11. 28.

⁷³ VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, Jászvári fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013, http://www.terport.hu/webfm_send/2598 Letöltve: 2020. 11. 28.

⁷⁴ VÁTERV95 Kft, Jászberény város településfejlesztési koncepciója 2014, <http://www.heszir2.hu/ivs/ivs.pdf> Letöltve: 2020. 11. 28.

⁷⁵ Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2019. p. 46. http://www.iparkamaraszolnok.hu/wp-content/uploads/2017/03/TOP50_2010_hun.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

Forrás: Kármán Antal: Top 10 Jászság 2006-2007 p. 73., Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2013 p. 38., 2019 p. 36. adatai alapján saját szerkesztés

10. ábra:

Az Electrolux Lehel Hűtőgépgyár Kft. nettó árbevételének változása 2006 és 2018 között (Millió Ft./év)

11. ábra:

A foglalkoztatottak létszámának változása 2006 és 2018 között (fő/év)

Míg 2006-ban nettó árbevétele 203.310 MFt, létszáma 4438 fő volt,⁷⁶ addig 2012-ben nettó árbevétele 266.456 MFt-ra növekedett, létszáma viszont 3436 főre csökkent.⁷⁷ 2018-ra pedig mind éves nettó árbevétele, (221.552 MFt), mind létszáma (2894 fő) csökkent.⁷⁸ Az adatokból megállapítható, hogy 2006-tól kezdődően létszáma folyamatosan csökkenő tendenciát mutat, nettó árbevétele ingadozó. Bevétele 2015-ben érte el a csúcát, 275 milliárd forintot, mellyel a 25. legnagyobb magyar vállalat volt abban az évben, export volumenét tekintve pedig a 17. helyet foglalta el. Éves forgalma azóta folyamatosan csökkent.⁷⁹ Ennek lehetséges okairól a későbbiekben fog szó esni.

A gyár napjainkban is meghatározó szerepet tölt be a térség gazdasági életében, stabilan tartja helyzetét, viszont a kezdeti vezető pozícióból 2009 óta csak a rangsor második helyét foglalja el a Top 50-ben.

⁷⁶ Kármán Antal: Top 10 Jászság 2006-2007 http://epa.oszk.hu/02200/02295/00016/pdf/EPA-02295_Jaszagi_Evkv_2008_karman.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

⁷⁷ Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2013. p. 38. http://www.iparkamaraszolnok.hu/wp-content/uploads/2017/03/TOP50_2013_hun.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

⁷⁸ Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2019. p. 36. http://www.iparkamaraszolnok.hu/wp-content/uploads/2019/12/TOP50_2019_HU_WEB.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

⁷⁹ Csabai Károly - Székely Sarolta: Megdobhatja a megyei munkanélküliséget az Electrolux leépítése https://mfor.hu/cikkek/vallalatok/megdobhatja-a-megye-munkanelkuliseget-az-elextrolux-leepitese.html?fbclid=IwAR3uS-HW3lh7YdCRMCcHEIYTh-Fuq_4apffiFfR4LTfEkNbCIhjExrJy40 Letöltve: 2020. 11. 28.

2.3.6 Új mérföldkő, a 2019-es elbocsátások

Az 1919-ben alapított, stockholmi székhellyel működő svéd óriásvállalat hazánkban két városban, Jászberényben és Nyíregyházán (2005) működtet gyárat. Az Electrolux Csoport stratégiai vizsgálat után 2019 szeptemberében bejelentette, hogy a megnövekedett költségei csökkentése céljából és a versenyképességének fokozása érdekében átalakítja magyarországi termelését, ezért a jászberényi gyárának leépítése mellett döntött, ugyanakkor 2020 és 2023 között közel 100 millió eurót, vagyis 33 milliárd forintot fektet be a nyíregyházi hűtőgépgyárának fejlesztésébe, főleg automatizálásra és digitalizációra. Működése óta a cégnek ez lesz a legnagyobb volumenű beruházása hazánkban, de nem valószínű, hogy ez jelentős számú új munkahellyel jár majd. Megújul a gyártási technológia és kétféle termékcsaládot lecserélnek.⁸⁰ Mivel a felsőkategóriás hűtőgépekre növekvő kereslet van a világpiacon, ezért ezek gyártására fognak fókuszálni. A beruházás összegét a digitális, ipari automatizációs és robottechnológiára fordítják, és átállnak majd az internethez kapcsolható intelligens, okos készülékek gyártására.⁸¹

A csoport döntése alapján 2021 után a porszívógyártás egésze és a szabadonálló hűtőgépek gyártásának jelentős része külső partnerekhez kerül Jászberényből. Az átszervezésre és a termelés áthelyezésére 2020. február 1. és 2021. január 31. között fokozatos ütemben kerül sor, tehát még napjainkban is zajlik. A porszívógyártást Ázsiába telepítik át, mivel az alkatrészek nagy százaléka eddig is Kínából érkezett, hazánkban csak összeszerelés folyt. Ez a lépés költséghatékony, hiszen az ottani jóval olcsóbb munkaerő miatt jelentős megtakarítások várhatók,⁸² hozzávetőlegesen az átszervezéssel évente 500 millió svéd koronát, vagyis nagyjából 15,4 milliárd forintot takaríthatnak meg 2022-től.⁸³

Az Electrolux a világ több mint 150 országában évente körülbelül 60 millió háztartási és professzionális készüléket értékesít. 2018-ban a csoport alkalmazottainak száma 54 ezer, forgalma pedig 12,4 milliárd euró volt. Az Electrolux Lehel Hűtőgépgyár Kft.-re nézve az adatokat, ezek 2018-ban a következőképpen alakultak: 2894 főt foglalkoztatott, melynek

⁸⁰ Nyolcszáz embert kirúgnak az Electrolux jászberényi gyárából

https://index.hu/gazdasag/allas/2019/09/10/eletrolux_jaszbereny_leepites/ Letöltve: 2020. 11. 28.

⁸¹ Szabó Dániel: Az egyik városban leépített, a másikon fejleszt a magyarországi multi

https://www.napi.hu/magyar_vallalatok/electrolux-nyiregyhaza-jaszbereny-leepites-bovites.695165.html

Letöltve: 2020. 11. 28.

⁸² Tamásné Szabó Zsuzsanna: Ázsiába viszi a porszívógyártást az Electrolux, de egy évi fizetést is ígérhet végkielégítésnek <https://24.hu/fn/gazdasag/2019/09/11/eletrolux-leepites-robotizacio-azsia-porszivogyartas/> Letöltve: 2020. 11. 28.

⁸³ 800 fős leépítés követi Jászberényben a százmillió eurós Electrolux-beruházást, kiszervezik a gyártás egy részét <https://forbes.hu/uzlet/800-fos-leepites-koveti-jaszberenyben-a-szazmillio-euros-electrolux-beruhazast-kiszervezik-a-gyartast/> Letöltve: 2020.11.28.

körülbelül 82%-át tette ki a fizikai, 18 %-át a szellemi dolgozók aránya. A fizikai állományból változó létszámban, esetenként több száz kölcsönzött dolgozója volt, főleg Ukrajnából. A szervezetátalakítás megközelítőleg 800 dolgozó elbocsátásával fog jární összességében. Ilyen mértékű csoportos leépítésre régóta nem volt példa az országban. Ha egyszerre történt volna az elbocsátás, akkor az állás nélküli személyek létszáma közel 10 százalékkal ugrott volna meg a térségben, a munkanélküliségi ráta pedig 4,8 százalékról 5,2 százalékra emelkedett volna. Mivel csekély annak az esélye, hogy az elbocsátott dolgozók közül senki sem tud elhelyezkedni, ezért a fentieknél kisebb mértékű a lépés hatása.⁸⁴

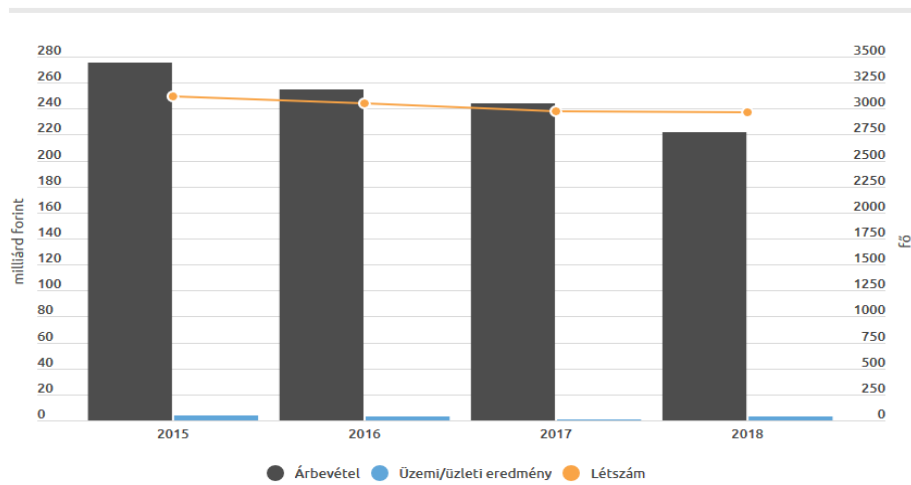
Az Electrolux Lehel Kft. és dolgozói érdekképviselőinek vezetősége közel két hónapos egyezkedést követően sikeres megállapodást kötött arról, hogy milyen juttatásokat kapnak a jászberényi üzem átszervezése során munkájukat elvesztő dolgozók. Ennek értelmében megegyezés született a többletjuttatásokról, a végkielégítés és a felmondási időre járó bér mértékéről, valamint a nyugdíjas és védett korú munkavállalók esetében a munkaviszonyuk megszűnésének feltételeiről. A havi jelenléti bónusz és termelési bónusz összegét bruttó 50 ezer forinttal megemelte a munkáltató, így akár havi bruttó 76 ezer forintos többletjuttatást vihetnek haza a jászberényi telephelyen dolgozó saját- és kölcsönzött fizikai munkavállalók. A végkielégítés mértékét is jelentősen megemelték, mivel a végkielégítés számításának alapját nem a távolléti díjban, hanem az ennél jóval kedvezőbb átlagkereset után határozták meg. A felmondási idő teljes egészére felmenti a munkáltató a dolgozóit, továbbá a megállapodásban foglalt feltételek mentén további két, vagy háromhavi átlagkeresetet is kapnak. Az érintett munkatársak elhelyezkedését támogató programot is kidolgoztak, melynek részeként kapcsolatba léptek a helyi munkaügyi hivattal, számos térségbeli munkaadóval, hogy felmérjék a jövőbeli foglalkoztatási igényeiket és lehetőségeiket. A megyei kormányhivattal és egy külső tanácsadó céggel együttműködve pedig az átszervezésben érintett dolgozók mielőbbi elhelyezkedésére törekszenek. A megyében beindult munkaerő-piaci reformprogram is segítheti a dolgozókat, amely az érintett munkavállalók elhelyezkedését átképzésekkel, munkaerő-közvetítéssel támogatja.⁸⁵

2015-ben a hűtőgépgyártás egy részét a cég az olaszországi gyárából Magyarországra helyezte át. Ez mintegy 70 ezer beépíthető hűtőszekevény gyártását jelentette. A változás a

⁸⁴ Csabai Károly - Székely Sarolta: Megdobhatja a megyei munkanélküliséget az Electrolux leépítése https://mfor.hu/cikkek/vallalatok/megdobhatja-a-megye-munkanelkuliseget-az-electrolux-leepitese.html?fbclid=IwAR3uS-HW3lh7YdCRMCcHElYTh-Fuq_4apffifR4LTfEkNbCIhfExrJy40 Letöltve: 2020. 11. 28.

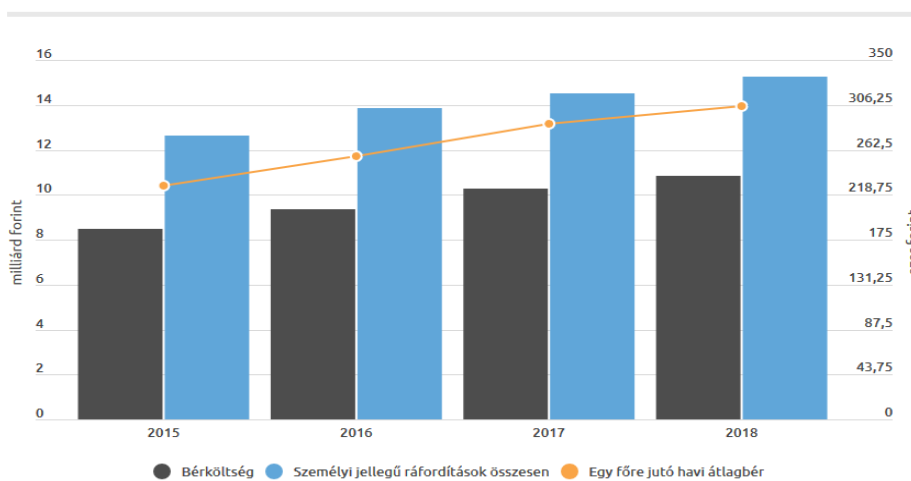
⁸⁵ Megállapodást kötött az Electrolux Lehel Kft. a dolgozói érdekképviselőkkel <https://www.jaszbereny.hu/hirek/megallapodast-kotott-az-electrolux-lehel-kft-a-dolgozoi-erdekepviselőkkel/1130/> Letöltve: 2020.11.28

következő évekre azonban sem árbevételi növekedést, sem létszámbővítést nem hozott a magyar leányvállalatnál.⁸⁶ A vállalat árbevételének és dolgozói számának alakulását az elmúlt 4 év viszonylatában a 12. ábra szemlélteti.

Forrás: <https://g7.hu/vallalat/20190911/az-elso-domino-lehet-az-electrolux-800-fos-leepitese/>

12. ábra:
Árbevétel és létszám változása 2015-2018

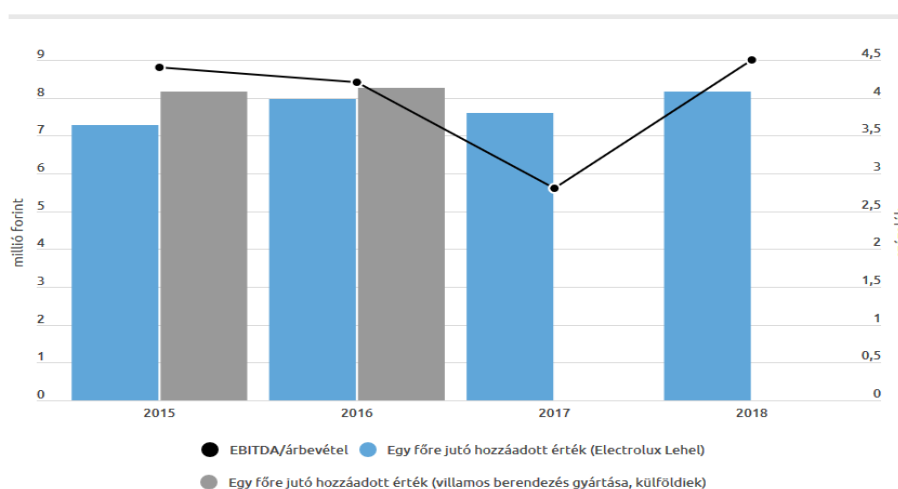
Forrás: <https://g7.hu/vallalat/20190911/az-elso-domino-lehet-az-electrolux-800-fos-leepitese/>

13. ábra:
Az Electrolux Lehel Kft. béradatai 2015-2018

⁸⁶ Csabai Károly - Székely Sarolta: Megdobhatja a megyei munkanélküliséget az Electrolux leépítése https://mfor.hu/cikkek/vallalatok/megdobhatja-a-megye-munkanelkuliseget-az-electrolux-leepitese.html?fbclid=IwAR3uS-HW3lh7YdCRMCcHEIYTh-Fuq_4apffiFfR4LTfEkNbCIhjExrJy40 Letöltve: 2020. 11. 28.

A vállalat adataiból kitűnik, hogy a cég munkaerő-költségei a toborzási nehézségek és a bérnyomás fokozódásával egyre inkább megnövekedtek, mely a létszámleépítést eredményezte. A havi bruttó átlagbér három év alatt harmadával nőtt (13. ábra).⁸⁷

Összességében az Electrolux jászberényi leányvállalatánál különösebb szaktudást nem igénylő munkát végeztek a dolgozók. Olyan üzemek esetében, ahol alacsony hozzáadott értékű munka folyik, ott nagy súllyal esik latba a bérköltség. Kis hozzáadott értékű termékeket nem lehet Európában gazdaságosan gyártani. A jellemzően egyszerű feladatok (pl. összeszerelés) elvégzése viszonylag kevés szakértelmet igényel, emiatt a munkavállalók képzettségénél fontosabb szempontot tölt be a bérigényük. Az alábbi adatokból láthatóvá válik, hogy az Electrolux magyarországi gyára éppen ebbe a körbe esik.⁸⁸

Forrás: <https://g7.hu/vallalat/20190911/az-elso-dominio-lehet-az-electrolux-800-fos-leepitese/>

14. ábra:

Az Electrolux Lehel Kft. termelékenysége 2015-2018

A 14. ábrán megfigyelhető, hogy az ágazati átlaghoz képest az Electrolux magyarországi leányvállalatánál kisebb az egy főre jutó hozzáadott érték mértéke. Szembetűnő az is, hogy 2015 és 2018 között a bérszínvonal folyamatos emelkedését a vállalat termelékenysége nem követte. Valószínűleg a fizetésemelés háttérében nem a cég egyre hatékonyabb működése, hanem a külső kényszer áll. Figyelembe vehető, hogy a kifizetett bérek elmaradnak az iparági átlagtól, ami szintén arra utal, hogy a cégnél viszonylag alacsony képzettséget igénylő munka folyik. A külső béremelési kényszerhez rövidtávon alkalmazkodni tudnak a cégek, még az

⁸⁷ Hajdu Miklós: Az első dominó lehet az Electrolux 800 fős leépítése <https://g7.hu/vallalat/20190911/az-elso-dominio-lehet-az-electrolux-800-fos-leepitese/> Letöltve: 2020. 11. 28.

⁸⁸ Hajdu Miklós: Az első dominó lehet az Electrolux 800 fős leépítése <https://g7.hu/vallalat/20190911/az-elso-dominio-lehet-az-electrolux-800-fos-leepitese/> Letöltve: 2020. 11. 28.

üzleti eredmények rovására is. Egy idő után viszont a multinacionális vállalatok a működés ésszerűsítésének céljából át fogják telepíteni a gyártást olyan országokba, ahol olcsóbb munkaerő áll rendelkezésre, még ha ez elbocsátásokkal, illetve szervezési munkákkal is jár. Megoldhatják a problémát a termelés országok közötti átszervezésével, mint ahogy azt az Electrolux 2015-ben tette, amikor több tízezer hűtő összeszerelését szervezte át Olaszországból, vagy az automatizálás lehetősége is nyitva áll, melyre példa a Nyíregyházán történő 100 millió eurós beruházás. Döntésüket olyan váratlanul is bejelenthetik, ahogy azt tették a jászberényi porszívógyár esetében. Sok magyar tulajdonú cég elveszítheti az egyszerű bémunkára való megrendeléseit, ha a munkaerő költségei meghaladják a kritikus szintet, mivel közülük sokan váltak külföldi vállalatok kiszolgáltató beszállítóivá.⁸⁹

A jelenleg Jászberényben zajló átszervezések miatti munkaerő-leépítés a munkavállalókra nézve feltehetőleg nem lesz olyan nagy hatással, hiszen el tudnak helyezkedni más vállalatokhoz, cégekhez, ezáltal a térségben nem emelkedik meg drasztikusan a munkanélküliség. Mivel pillanatnyilag az Electrolux a legnagyobb helyi adófizetője a városnak, ez a lépés a települést fogja kedvezőtlenül érinteni, hiszen jelentős adóbevételről esik majd el. Az iparüzési adó számottevő részének kiesése az önkormányzat éves költségvetését fogja kedvezőtlenül befolyásolni.⁹⁰ A gyár a Koronavírus-járvánnyal kapcsolatban jelezte, hogy az átszervezési folyamatokat és a szociális megállapodásokat nem érinti a kialakult helyzet.⁹¹

3. JÁSZBERÉNY ÉS A KISTÉRSÉG GAZDASÁGI SZERKEZETÉNEK VÁLTOZÁSAI AZ EZREDFORDULÓTÓL NAPJAINKIG

3.1 A térség helyzete 2011-ig

A rendszerváltás után átalakult a gazdasági szerkezet, fellendült a kereskedelmi-szolgáltatási ágazat. Jászberényben és a kistérség északi részén az ipar, a Jászberénytől délre eső településeken a mezőgazdaság vált jellemzővé. A kistérség települései két csoportba sorolhatók gazdasági szerkezetük alapján: a nagyobb vállalkozási aktivitást mutató és iparral rendelkező,

⁸⁹ Hajdu Miklós: Az első dominó lehet az Electrolux 800 fős leépítése <https://g7.hu/vallalat/20190911/az-első-domino-lehet-az-electrolux-800-fos-leepitese/> Letöltve: 2020. 11. 28.

⁹⁰ Interjú Dr. Forgács István volt főjegyzővel. Jászberény, 2020. október 21.

⁹¹ Leállt az Electrolux jászberényi üzeme. <https://www.portfolio.hu/uzlet/20200416/leallt-az-electrolux-jaszberenyi-uzeme-426548> Letöltve: 2020. 12. 06.

illetve az agrárdominanciájú települések. A mezőgazdaság jelentősége a kistérség adottságaiból következik, de az ágazat gazdasági súlya, eltartó képessége folyamatos csökkenést mutatott ebben az időszakban. A mezőgazdaság szerepén túl a kistérség gazdaságának másik vonása, hogy az ipar súlya meghaladta mind a megye, a régió, a vidéki térségek értékét, mind az országos átlagot.⁹²

A többi térséghez képest főként az ipar dominanciája erősödött meg. A 2001-es adatok alapján megállapítható, hogy a térségben a foglalkoztatottak közül 47% dolgozott az iparban, ezzel a 23. helyet foglalta el a kistérségi rangsorban. A vidéki átlagnál magasabb számot ért el a mezőgazdasági keresők aránya is (10%), mely a megmaradt néhány nagyüzemnek volt köszönhető. 1990-hez képest leginkább a mezőgazdaságban, legkevésbé pedig a szolgáltatásokban dolgozók száma csökkent. A Jászság foglalkoztatási helyzete jó volt, melyet az ipari nagy- és középvállalatoknak, illetve a hozzájuk kapcsolódó logisztikai és más szolgáltató vállalkozásoknak köszönhetett. 1993 után folyamatosan javuló tendenciát mutatott a munkanélküliségi mutató értéke, melyet alátámaszt, hogy a vidéki átlaghoz képest, mely 61% volt, a térségben csak 5%-osra tehető a 18-59 éves korosztályban. A 90-es évek közepétől erősödő bevándorlási aktivitás volt érezhető, elsősorban a 32-es főút menti településeken.⁹³

3.1.1 Vállalkozói aktivitás, sűrűség

A vállalkozások közel fele a kistérség központjában, Jászberényben működött. A 2. táblázat szemlélteti a vállalkozások méret szerinti lebontását a kistérség összes településén. Jászapáti, Jászárokszállás, Jászfényszaru vállalkozói aktivitása a kistérségi átlag alatt volt 2004-ben. A vállalkozások tevékenysége az akkori négy városba koncentrált, ezekben működött 70 %-uk.⁹⁴

Legtöbb ipari vállalkozást Jászberényben (480 db), Jászárokszálláson (143 db), míg legkevesebbet Jásziványon (2 db) és Jászágón (5 db) tartottak számon 2004-ben. A kistérség gazdaságában meghatározó volt a 10 db 250 főnél több személyt foglalkoztató vállalat, a termelésük, foglalkoztatásuk és a hozzájuk kapcsolódó beszállítók miatt. Közülük 7

⁹² VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, Jászsági fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013. p. 89-90. http://www.terport.hu/webfm_send/2598 Letöltve: 2020. 11. 28.

⁹³ VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, Jászsági fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013. p.110-111. http://www.terport.hu/webfm_send/2598 Letöltve: 2020. 11. 28.

⁹⁴ VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, Jászsági fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013. p. 85. http://www.terport.hu/webfm_send/2598 Letöltve: 2020. 11. 28.

Jászberényben működött. A megyében található nagyvállalkozásokat tekintve Jászberényben volt az egyharmad részük, ezzel elérte az országos átlagot, kétszeresen haladta meg a megyei és a regionális átlagot, a vidéki térségeket pedig többszörösen. Ez a kistérség gazdasági potenciálját mutatja, melyben Jászberény volt a domináns szerep. A külföldi tőkebefektetés is ezt támasztja alá: míg a megyében és a régióban 1999-hez képest 2003-ra csökkent, addig a kistérségben jelentősen nőtt az időszakban, egy főre vetítve meghaladta a megye és a régió átlagát. A vállalkozói szektor 99,8 %-át azonban a jászberényi kistérségben is a mikro-, illetve a kis- és középvállalkozások tették ki.⁹⁵

2. táblázat:

A vállalkozások méret szerint, 2004.

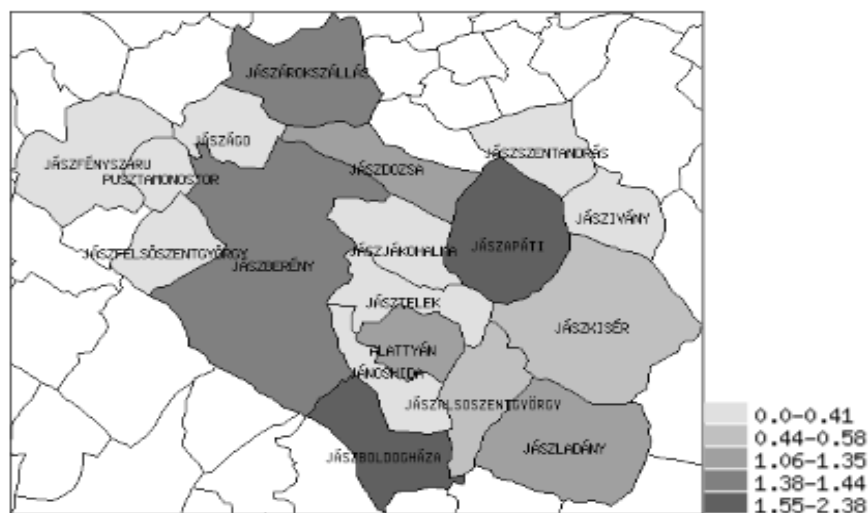
Megnevezés	Működő vállalkozások száma db	Vállalkozás sűrűség (működő vállalkozás/1000 lakos)	Működő egyéni vállalkozások száma db	Egyéni vállalkozások aránya %	Mikro-vállalkozások (0-9 fő) száma db	Mikro-vállalkozások aránya %	Kis- és középvállalkozások (10-99 fő) száma db	Kis- és középvállalkozások aránya %	250- és több főt foglalkoztató működő vállalkozások száma	Nagyvállalatok aránya %
Alattyán	90	43	59	66	88	97,8	2	2,2	0	0
Jánoshida	118	44	90	76	115	97,5	3	2,5	0	0
Jászágó	17	23	13	76	17	100	0	0	0	0
Jászalsószentgyörgy	173	46	127	73	165	95,4	8	4,6	0	0
Jászapáti	452	47	331	73	428	94,7	24	5,3	0	0
Jászárokszállás	435	53	336	77	420	96,6	13	3	2	0,46
Jászberény	2217	80	1297	59	2087	94,1	123	5,5	7	0,32
Jászboldogháza	84	47	67	80	81	96,4	3	3,6	0	0
Jászdózsza	94	42	60	64	88	93,6	6	6,4	0	0
Jászfelsőszentgyörgy	50	27	41	82	49	98	1	2	0	0
Jászfényszaru	242	41	156	64	233	96,3	9	3,7	0	0
Jászivány	7	16	6	86	7	100	0	0	0	0
Jászkóhalma	143	45	98	69	133	93	10	7	0	0
Jáskisér	229	40	176	77	218	95,2	10	4,4	1	0,44
Jászladány	223	36	163	73	215	96,4	8	3,6	0	0
Jászszentandrás	106	41	70	66	102	96,2	4	3,8	0	0
Jásztelek	60	34	44	73	57	95	3	5	0	0
Pusztamonostor	58	35	39	67	55	94,8	3	5,2	0	0
Jászberényi kistérség	4798	54	3173	66	4558	95	230	4,8	10	0,21
Jász-Nagykun-Szolnok megye	25253	61	16034	63	24146	96	1076	4	31	0,12
Észak-Alföld régió	95405	61	62740	66	91938	96,4	3349	3,5	118	0,12

Forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/2598

A termelés szempontjából a közép- és nagyvállalatok voltak a meghatározók, arányukat a megyében 2004-re nézve a 15. ábra mutatja. A jogi személyiség nélküli vállalkozások, valamint

⁹⁵ VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, Jászági fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013. p. 88. http://www.terport.hu/webfm_send/2598 Letöltve: 2020. 11. 28.

az egyéni vállalkozások magas aránya több mint tíz százalékkal meghaladta az országos átlagot, de számuk az országos trendet követve szinte minden településen csökkent, 1994-hez képest 2004-re 31 %-kal. A regisztrált vállalkozások száma 1995-höz és 2000-hez képest viszont nőtt, szintén az országos tendenciának megfelelően. Jászberény kivételével valamennyi településen a mezőgazdaságban működő vállalkozások aránya két- háromszorosát tette ki az országos értéknek (arányuk a vállalkozások között 7 %). A kisebb településeken magasabb volt ez a tényező; Jászszentandrás 21 %, Jászágón 18 %, Jánoshidán 16 %.⁹⁶

Forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/2598

15. ábra:

Közép- (50-249 fő) és nagyvállalkozások (250<fő) aránya (%), 2004.

3.1.2 Ipar

Az említett időszakban is meghatározó volt a kistérség ipara megyei viszonylatban, a vállalkozások és az ipari foglalkoztatottak számát, arányát tekintve egyaránt. A jelentősebb gyárak és cégek főleg a Jászság északi részén létesültek, ezáltal a térség gazdasági súlypontja az északi peremen alakult ki.

Az ipar 1990-hez képest (42%) növelte foglalkoztatási körét, részesedése a foglalkoztatásból 47%, ezzel megelőzte a megye, a régió és az ország átlagát is (32-33%), ami azt mutatja, hogy az ipar valamennyi településen jelen volt (16. ábra). A kistérségben a privatizáció és a

⁹⁶ VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, Jászsági fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013. p. 88. http://www.terport.hu/webfm_send/2598 Letöltve: 2020. 11. 28.

következtében kialakult és megerősödött egy kisvállalkozói és középvállalati beszállítói kör, mellyel tovább nőtt a termelés és a munkaerő foglalkoztatása. Újabb vállalkozások jelentek meg és váltak jelentőssé a térségben. (pl. Kód Műszaki és Kereskedelmi Kft., Trend Kft., Metál Plaszt). Az asztalosipar és bútorigar említhető meg a kézművesség tekintetében. Akkumulátort egész Magyarországon elsőként Jászberényben kezdtek el gyártani.⁹⁸ A fentiekén kívül jelentős foglalkoztató volt Jászberényben a Jász-Plasztik Kft. (500 fő), és több további egyenként 100-300 munkavállalót foglalkoztató cég. Jászárokszállás fő cégei a Carrier CR Kft (350 fő) a Bundy Kft (200 fő) és a Zeuna Starker Kft (200 fő), melyek mind gépipari profilúak. A déli, keleti települések közül a 200 fős létszámot meghaladó foglalkoztatók a következők: a Jászapáti működő Jásztej Rt, illetve a megye legnagyobb mezőgazdasági cége, a Jászapáti-2000 Rt, Jászakiséren a MÁV pályaépítő cége, illetve a jászladányi Jászföld Zrt, Alattyánon pedig a 130 főt foglalkoztató SEI Interconnect Product Kft.⁹⁹

3.1.3 Szolgáltató szektor

A szolgáltatási szektorban 2006-ban a vállalkozások 65,5 %-a működött, mely 2011-re 76,0 %-ra emelkedett. A fejlődés ellenére a szolgáltatásban működő vállalkozások aránya az Észak-alföldi régió átlaga (77,1%) alatt maradt. 2006-ban 6,9 % volt a 10 főt vagy annál többet foglalkoztató vállalkozások aránya, ami 2011-ben 5,7 %-ra csökkent, de még mindig meghaladta a megyei, a régiós, sőt a megyeszékhely, Szolnok átlagát is. Jászberényben a 10 főnél nagyobb vállalkozások többsége ekkorra már jelentős nagyüzem lett, mely sok munkahelyet biztosított: 3 vállalat 250 főnél is több lakosnak adott munkát, 45 vállalkozás 10-19 embernek, 32 vállalat 20-49 főnek, 24 vállalkozás 50-249 dolgozónak. Az egyéni vállalkozások aránya 2006-ban az összes vállalkozás 55,8 %-a volt, mely 50,8 %-ra csökkent. Ez a vállalkozások lassú megerősödésére, növekedésére és a versenyképtelen vállalkozások kiesésére utal. A szolgáltatásokban működő vállalkozások száma és aránya emelkedett a legdinamikusabban. Visszaesés tapasztalható a mezőgazdaság és ipari ágazatokban működő vállalkozások arányában. 2011-ben már csak a vállalkozások 2,9%-a tevékenykedett a mezőgazdaságban.¹⁰⁰ A fentebb említett változásokat a 3-4. táblázat mutatja.

⁹⁸ VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, Jászsági fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013, p. 97-98. http://www.terport.hu/webfm_send/2598 Letöltve: 2020. 11. 28.

⁹⁹ VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, Jászsági fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013, p. 111. http://www.terport.hu/webfm_send/2598 Letöltve: 2020. 11. 28.

¹⁰⁰VATERV95 Kft, Jászberény város településfejlesztési koncepciója 2014. p. 79-80. <http://www.heszir2.hu/ivs/ivs.pdf> Letöltve: 2020. 11. 28.

3. táblázat

A gazdaság főbb jellemzőinek területi összehasonlítása 2011.

	működő vállalkozások/1000 lakos	egyéni vállalkozások aránya %	legalább 10 főt foglalkoztató vállalkozások aránya %	mező-erdőgazdaságban és működő vállalkozások aránya %	iparban működő vállalkozások aránya %	építőipari vállalkozások aránya %	szolgáltatásban működő vállalkozások aránya %
J-N-Sz megye	49,1	56,5	4,6	5,0	8,9	10,3	75,8
Jászberényi kistérség	45,8	57,6	5,4	5,0	10,6	12,9	71,4
Jászberény	69,1	50,8	5,7	2,9	10,7	10,4	76,0
Szolnok	79,2	49,0	4,0	1,4	6,7	7,5	84,3

Forrás: <http://www.heszir2.hu/ivs/ivs.pdf>

4. táblázat

A jászberényi működő vállalkozások gazdasági ágazat szerinti megoszlásának időbeli változása 2000-2011-ig

	Mező/erdő gazd.		Ipar bányászat		Építőipar		Kereskedelem szolgáltatás		Vendéglátás turizmus		Szállítás raktározás		Pénzügy		Gazd.szolg ingatlan		oktatás		Egészségügy szoc.szolg.		
	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	
2000	62	3,6	278	16,1	154	8,9	469	27,2	85	4,9	118	6,8	55	2,9	285	6,5	54	3,1	76	4,4	
2006	68	3,5	254	13,0	197	10,0	464	23,7	83	4,2	101	5,2	83	4,2	377	19,3	90	4,6	84	4,3	
2011	56	2,9	203	10,7	198	10,4	644	76,0% (szolgáltatások együtt)													

Forrás: <http://www.heszir2.hu/ivs/ivs.pdf>

A kistérség akkori városaiban működött a kereskedelmi és szolgáltató vállalkozások több mint 70 %-a. Ennek nagy része Jászberényben összpontosult (beleértve a gazdasági, pénzügyi és a kulturális, közösségi, oktatás, egészségügy, szociális ágazat, bankok, autómárka kereskedések) szolgáltatásokat. A térségben több bank, biztosító társaság, logisztikai és egyéb szolgáltató cég alakult. Fontos még megemlíteni Jászberénynek az oktatásban betöltött szerepét (gimnázium, főiskola, szakképző iskolák). A szakképzés jelentős volt, a diákoknak lehetőségük nyílt a térség gyáraiban, üzemeiben és vállalkozásaiban elhelyezkedni.¹⁰¹

¹⁰¹ VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, Jászvári fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013. p. 98-99. http://www.terport.hu/webfm_send/2598 Letöltve: 2020. 11. 28.

Az iparvállalatok köré egy szolgáltatói vállalkozói kör szerveződött (pl. szállítmányozás, csomagolás, takarítás). A kis- és középvállalkozások munkalehetőséget biztosítottak a kistérség többi településének lakói számára, amelynek következtében a térségben érezhetően csökkent a munkanélküliség. Az alapvető kiskereskedelem és szolgáltatások a térség valamennyi településén jelen voltak, arányukat tekintve a települések kétharmadában elérte az országos átlagszintet (20 %). A kiskereskedelmi üzletek közel felét a falvakban egyéni vállalkozások üzemeltették.¹⁰²

A 2011-es évben Jász-Nagykun-Szolnok megye top 50 vállalkozásából a megyei nettó árbevétel 68%-át, azaz 1.381 milliárd forintot a jászberényi kistérség társas vállalkozásai realizálták, melynek 91%-át, azaz 1.261 milliárd forintot a térség 23 kiemelt gazdálkodója érte el. A megyei 61.687 foglalkoztatottból a jászberényi kistérségben gazdálkodók 22.776 főt alkalmaztak, mely több mint egyharmad résznek felel meg.¹⁰³

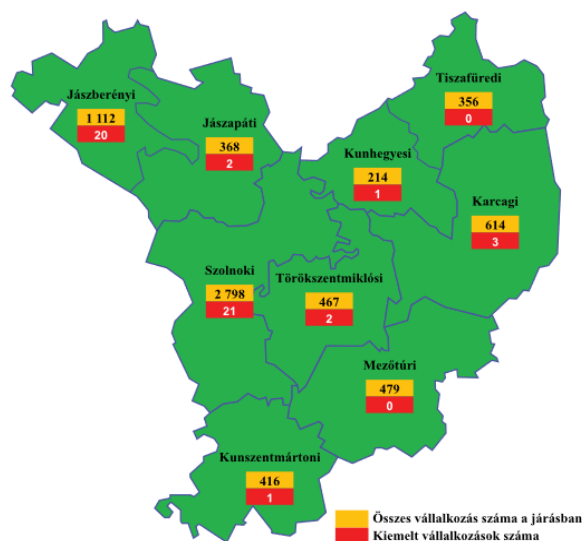
3.2 2011-től 2018-ig

A jázság foglalkoztatási szerepe az egész megyében kiemelkedő, foglalkoztatottsági szintje a legfrissebb adatok alapján 2018-ban 37,2% volt. A foglalkoztatottak létszámából 23.839 főnek a jázsági gazdálkodók, ezen belül 15.375 főnek a 22 kiemelt társas vállalkozás adott munkát. A megyében tevékenykedő 6824 gazdálkodóból 1112 a jászberényi, 368 a jászapáti járásban működik, ami 21,7%-os részesedésnek felel meg a megye 9 járásának viszonylatában. Jász-Nagykun-Szolnok megye gazdaságát nagymértékben meghatározó cégek többsége a szolnoki járásban és a jázsági kistérségben koncentrálódik. A megye 50 legnagyobb társas vállalkozásából 22 a jázságban üzemel, mellyel Szolnokot is megelőzi (21), ezt támasztja alá a 17. ábra. A megyei nettó árbevétel 59,3%-át, 1.449.062 millió forintot a jázsági kistérség realizálta 2018-ban, melyből 1.260.271 millió forintot a kiemelt 22 társas vállalkozás teljesített.¹⁰⁴

¹⁰² VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, Jázsági fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013. p. 98-99. http://www.terport.hu/webfm_send/2598 Letöltve: 2020. 11. 28.

¹⁰³ Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2012. p. 22-24. http://www.szolnokiparkamara.hu/wp-content/uploads/2017/03/TOP50_2012_hun.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

¹⁰⁴ Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2019. p. 21-22. http://www.iparkamaraszolnok.hu/wp-content/uploads/2019/12/TOP50_2019_HU_WEB.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

Forrás: http://www.iparkamaraszolnok.hu/wp-content/uploads/2019/12/TOP50_2019_HU_WEB.pdf

17. ábra:

A társas vállalkozások száma Jász-Nagykun-Szolnok megyében 2018.

Megvizsgálva az utóbbi nyolc év adatait a legnagyobb jársági vállalkozások tükrében, a következő megállapításokat tehetjük. A Jász-Plasztik Autócentrum, a Rosenberger, a Trend, a Samyang, a Carrier, a Metálpaszt, a Szatmári Kft., a Coop-Star, Electrolux Lehel Hűtőgépgyár, Jász-Plasztik Kft, MÁV FKG Felépítménykarbantartó és gépjavító Kft, Szatmári Malom Termelő és Kereskedelmi Kft., Dometic Hűtőgépgyártó és Kereskedelmi Zrt. növelte az árbevételét. Jelentősebb csökkenés volt a Faureciánál, a Samsungnál, Jászapáti 2000 Mezőgazdasági Zrt.-nél és a Kód Műszaki és Kereskedelmi Kft.-nél. A járságban lévő összes vállalkozás közül ezen időintervallumban 17 olyan működött, amely kisebb-nagyobb eltéréssel, de változatlanul bent tudott maradni a megyei TOP 50-ben.¹⁰⁵ Két vállalkozás: a Bundy Hűtéstechikai Kft és a Darázs Keverő és Takarmányellátó Kft viszont 2011-ben még tagja volt ennek a körnek, azonban helyét hosszú távon nem tudta megtartani, így időközben kikerült onnan. Az első két helyen álló (Samsung Electronics Magyar Zrt., Electrolux Lehel Hűtőgépgyár Kft.) nagyvállalat évekre visszamenőleg megtartotta 1. és 2. előkelő pozícióját. A Palmi-Top Kereskedelmi Kft., illetve a Mátramag Mátravidéki Olajosmag Termelők Mezőgazdasági Szövetkezete azonban olyannyira fejlődött az utóbbi években, hogy 2018-ra

¹⁰⁵ Kármán Antal: Élen maradtak a Járság cégei <http://jku.hu/2017/12/07/elen-maradtak-a-jarsag-cegei/> Letöltve: 2020. 11. 28.

bekerült a top 50-be. Előbbi adatai bár nem nyilvánosak, a 41.helyet foglalja el, míg az utóbbi 6.804 MFt. nettó árbevételt realizálva a 42. helyen áll a rangsorban (5.táblázat).¹⁰⁶

5. táblázat

Legfontosabb jászsági vállalkozások összehasonlító adatai 2011-2018.

Vállalkozás neve	Értékesítés nettó árbevétele (millió Ft)		Statisztikai létszám (fő)		Helye a Top 50-ben	
	2011	2018	2011	2018	2011	2018
Samsung Electronics Magyar Zrt.	793.563	659.987	1.550	1.518	1	1
Electrolux Lehel Hűtőgépgyár Kft.	201.779	221.552	3.499	2.807	2	2
Jász-Plasztik Kft.	76.161	82.775	2.169	2.732	3	4
Faurecia E.C.T.H.	36.898	15.669	438	229	4	20
Coop Star Kereskedelmi Zrt.	18.881	23.978	1.089	1.050	8	12
Szatmári Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	17.881	36.515	395	501	9	8
Carrier Magyarország Hűtőberendezéseket Forgalmazó és Gyártó Kft.	16.686	27.038	333	497	10	11
MÁV FKG Felépítménykarbantartó és gépjavitó Kft.	13.837	22.842	748	1.395	13	14
Szatmári Malom Termelő és Kereskedelmi Kft.	9.292	11.251	94	120	18	26
Jászapáti 2000 Mezőgazdasági Zrt.	7.708	6.276	221	145	22	45
Kód Műszaki és Kereskedelmi Kft.	6.592	6.193	225	159	26	46
Jász-Plasztik Autócentrum Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	5.704	32.144	91	176	31	9
Dometic Hűtőgépgyártó és Kereskedelmi Zrt.	5.602	8.618	225	270	32	34
Rosenberger Magyarország Elektronikai Kft.	5.014	22.997	1.134	2.524	36	13
Trend Szerszám Célgép Műanyagipari és Kereskedelmi Kft.	4345	6430	328	335	43	44
Samyang EP Magyarország Kft.	4300	16604	63	79	44	18
Metálpaszt Fém- és Műanyagfeldolgozó Kft.	3557	9082	91	191	48	31

Forrás: Saját szerkesztés Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2012 p. 38-41., 2019 p. 35-36. adatai alapján

¹⁰⁶ Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2012. p. 37-41., 2019. p. 35-36. http://www.szolnokiiparkamara.hu/wp-content/uploads/2017/03/TOP50_2012_hun.pdf http://www.iparkamaraszolnok.hu/wp-content/uploads/2019/12/TOP50_2019_HU_WEB.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

A megyei árbevételi listát több ágazatban és alágazatban vezették jászszági cégek 2018-ban.

- a mezőgazdaságban a 1. a Jászapáti 2000. után 3. a jászladányi Jász-Föld Zrt., 9. a jászárokszállási Kossuth 2006. Zrt.;
- a feldolgozóipari ágazat vegyi-, gumiipar, műanyaggyártás alágazatában 1. a Samyang EP Magyarország Kft.
- az építőiparban az 1. a MÁV FKG Kft.
- a gépgyártás területén az 1. Samsungot az Electrolux követi, 4. a Jász-Plasztik, 6. a Carrier, 7. a Rosenberger,
- a kereskedelemben 2. a Szatmári Kereskedő és Szolgáltató Kft., 3. a Jász-Plasztik Autócentrum, 5. a Coop-Star, 8. a Mátramag Szövetkezet;
- az élelmiszeriparban 2. a Szatmári Malom, 5. a Palmi-Top, 8. a jászberényi Darázs Keverő Kft.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2019. p. 30. http://www.iparkamaraszolnok.hu/wp-content/uploads/2019/12/TOP50_2019_HU_WEB.pdf Letöltve: 2020. 11. 29.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Jász népcsoport betelepülése óta különböző privilégiumokban részesült, melyek hatására egy sajátos társadalmi tagozódás és gazdasági fejlődés alakulhatott ki a térségben. Jászberény, melyet már a középkorban is városként tartottak számon, központi szerepét a török hódoltság, illetve az 1700-as évek elején bekövetkezett eladatás ellenére is sikeresen megtartotta. Jelentős kereskedelmi és iparos rétege eleinte nem alakult ki, az önmegváltást követően pedig lakói társadalmilag egyedülálló helyzetben éltek a térségben, hiszen nemesi réteggel nem rendelkeztek, ehelyett saját földjeiket birtokolhatták. A város sokáig megtartotta mezővárosi jellegét, melynek ipari rétegét a kisiparosok tették ki céhes szervezetekbe tömörülve. A vasútépítés későn valósult meg, a város az országos gazdasági és kereskedelmi életbe több éves késéssel tudott csak bekapcsolódni.

Az ipartársulatok létrejöttéről szóló 1872-ben hozott új törvények hatására az iparosok száma emelkedett, összetételük a növekvő igények kialakulása miatt bővült. Bár képzésükre nagy hangsúlyt fektettek, hiszen a városban még ipariskola is létesült, a két világháború között az ágazatban dolgozók a lakosság csupán 23%-át tették ki. A II. világháború után az ipari munkalehetőségek száma alacsony volt. Az éppen kiépülő szocialista állam törekedett az ország iparosítására és az iparilag elmaradott területek felzárkóztatására. Jászberényre a térségben betöltött szerepe és természeti erőforrásai miatt, illetve nagyszámú magángazdálkodást folytató paraszti rétege visszaszorításának céljából esett a választás. A döntés hatására megépült a város elkövetkezendő évtizedeinek két legjelentősebb vállalata, az Aprítógépgyár és a Lehel Hűtőgépgyár elődje, a Fémnyomó és Lemezárugyár. A település néhány év alatt foglalkoztatási központtá vált. Az Aprítógépgyár több száz főnek biztosított munkalehetőséget és megyén kívüli telephellyel is rendelkezett. Bevételeit tőkés exporttal is növelni tudta. A város igazán nagy fejlődésében azonban a Hűtőgépgyárnak volt kiemelkedő szerepe, mivel a nagyarányú munkalehetőségek megteremtése mellett több jelentős beruházás és több száz lakás építése fűződik a nevéhez. A gyár közreműködésével fontos létesítmények, többek között uszoda, műjégpálya, állatkert, ifjúsági ház, sportcsarnok, Kutató-fejlesztő Intézet, több óvoda és bölcsőde épült, emellett közműépítésben és vezetékes gáz bevezetésében is segédkezett. A privatizáció eltérően ment végbe a két gyárban. Míg az Aprítógépgyár tulajdonosai kezdetben a saját alkalmazottai és vezetői, ezt követően a finn Ruukki, később a Fortaco cégek voltak, addig a Hűtőgépgyár kizárólagos tulajdonosává a svéd Electrolux vállalatcsoport vált. Ezt a szerepét napjainkban is tartja. Előbbi jelentősége az újabb vállalkozások megjelenésével és növekedésével csökkent, utóbbi viszont meg tudta tartani

vezető szerepét a térségben. Az Electroluxnak köszönhetően több járszági beszállítói cég is megerősödött, mint például a Jász-Plasztik Kft., a Trend Kft., vagy a Kód Kft. Bár napjainkig a megye legjelentősebb vállalatai között foglal helyet, eredményessége az utóbbi években csökkenést mutatott, dolgozóinak fizetése azonban nőtt. Az üzleti eredmények növelése céljából ésszerűbb megoldást keresett a vállalat. Az alacsony hozzáadott értékű munka és a dolgozók bérigénye közötti ellentmondás kiküszöbölésére a vállalatcsoport vezetői a porszívógyár külföldre történő kiszervezése és a hűtőszekrénygyártás Nyíregyházára történő áttelepítése mellett döntöttek. Ez a folyamat napjainkban is zajlik.

A térségben az utóbbi évtizedekben a mezőgazdaság súlya folyamatos csökkenést mutat, az iparé viszont meghaladja a megye, a régió, és a vidéki térségek értékét, továbbá az országos átlagot is. Az ipari parkok, övezetek és a legjelentősebb gyárak a térség északi részén koncentrálódnak, míg a déli részen néhány jelentősebb vállalkozás és cég ellenére még mindig a mezőgazdasági jelleg és tevékenység dominál. Az ipar feldolgozó jellegű, melyből a gépgyártás emelkedik ki, de az elektronika, élelmiszer-, továbbá a műanyag- és a fémipar is meghatározók. A nagy iparvállalatok hatására megerősödött egy kisvállalkozói és középállalati beszállítói kör, melynek többsége napjainkra a térség jelentősebb vállalataivá nőtte ki magát.

Jelenleg is zajlanak változások a térségben. Egyes vállalkozások megerősödnek, mások veszítenek szerepükből. A privatizáció utáni évtizedektől napjainkig vizsgált nagyobb vállalatok foglalkoztatási, nettó árbevételi, illetve exporttevékenységi adatai is mutatják ezt. Elképzelhető az is, hogy a nagy múltra tekintő Electroluxnál nem áll meg a leépítési és átszervezési folyamat, hanem a későbbiekben folytatódni fog a gyár teljes felszámolásáig. A fentebb bemutatott néhány járszági cég közül több a svéd cég beszállítójaként kezdte működését, mára azonban olyan gazdasági potenciállá váltak, hogy vélhetően továbbra is nyereségesen tudnának működni egy ilyen lépést követően is. Feltételezhető, hogy az elbocsájtott dolgozók sem maradnának munka nélkül még egy esetleges teljes bezárást követően sem, hiszen a részükre nyújtott támogatások és elhelyezkedést segítő programok miatt a térségben jelenlévő vállalkozások megélhetési lehetőséget tudnának biztosítani számukra.

Nem szabad elfeledkeznünk egy másik, jelenleg is folyamatban lévő sajtósági helyzetről, amely napjainkat érinti. A Koronavírus-járvány gazdasági és egyéb hatásait még nem tudjuk pontosan megmondani, azonban néhány dolog már most is sejthető ezzel kapcsolatban. Az érzékelhető, hogy főleg a vendéglátásra, turizmusra és néhány kereskedelmi ágazatra mutatkoznak meg negatív hatásai. Megfigyelhető, hogy a Járszág ipari szereplőinél továbbra is folytatódik a termelés, elbocsájtásokról nem lehet hallani, leginkább munkaidő

átszervezésekről esik szó. Tapasztalható, hogy sok munkahelyen áthelyezték a hangsúlyt a digitális technológiára és az otthonról történő munkavégzésre.

Összességében a rendszerváltás után kialakult ipar nagy része megmaradt, foglalkoztatási szintjük a mai napig kiemelkedő, és magas a külföldi tőke aránya is a térségben. A legtöbb vállalkozás az ipari és a kereskedelmi szektorban működik. A Jászságban az 1000 főnél több alkalmazottal rendelkező vállalkozások száma 6, ami igen jelentősnek mondható. A legnagyobb foglalkoztatók ma is az ipari nagyüzemek, melyek a térség gazdasági erejét adják. A gyorsan változó gazdasági környezetben csak azok a vállalkozások maradnak életképesek, melyek folyamatosan meg tudnak újulni, fejlődnek, fejlesztenek. A gazdaság szereplői hozzájárulnak a város, a térség fejlődéséhez, élhető állapotához. Az általuk befizetett adók alapot teremthetnek a lakók jólétéhez.

Ezen gondolatok jegyében még inkább érvényes a szakdolgozatom nyitó mottójaként megfogalmazott megállapítás, mely szerint semmi sem állandó, csak a változás maga.

IRODALOMJEGYZÉK

Adatgyűjtés Dr. Forgács Istvánnal való beszélgetés során. (2020.10.21)

Anka et al., Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány. 2017.

Bagi et al., Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2014.

Bagi et al., Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2015.

Balláné et al., Jászsági Évkönyv. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2016.

Bathó et al., Szülőföldünk a Jászság. Jászberény, Jász Múzeumért Kulturális Alapítvány, 2011.

Bernhardt et al., Jászsági Évkönyv. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítvány 2008.

Kiss Erika: A Hűtőgépgyár és Jászberény fél évszázada. Jászberény, Gépipari Tudományos Egyesület, 2003.

Forrás

- 800 fős leépítés követi Jászberényben a százmillió eurós Electrolux-beruházást, kiszervezik a gyártás egy részét <https://forbes.hu/uzlet/800-fos-leepites-koveti-jaszberenyben-a-szazmillio-euros-electrolux-beruhazast-kiszervezik-a-gyartast/> Letöltve: 2020.11.28.

- BerényCafé, Demográfiai változások Jászberényben. Forrás: <http://jku.hu/2020/04/23/demografiai-valtozasok-jaszberenyben/> Letöltve: 2020. 11. 28.

- Csabai Károly - Székely Sarolta: Megdobhatja a megyei munkanélküliséget az Electrolux leépítése https://mfor.hu/cikkek/vallalatok/megdobhatja-a-megye-munkanelkuliseget-az-electrolux-leepitese.html?fbclid=IwAR3uS-HW3lh7YdCRMCCHEIYTh-Fuq_4apffiFfR4LTfEkNbCIhfExrJy40

- Hajdu Miklós: Az első dominó lehet az Electrolux 800 fős leépítése <https://g7.hu/vallalat/20190911/az-elso-domino-lehet-az-electrolux-800-fos-leepitese/> Letöltve: 2020. 11. 28.

- Kármán Antal: Élen maradtak a Jászság cégei <http://jku.hu/2017/12/07/elen-maradtak-a-jaszag-cegei/> Letöltve: 2020. 11. 28.

- Kármán Antal: Top 10 Jászság 2006-2007 http://epa.oszk.hu/02200/02295/00016/pdf/EPA-02295_Jaszagi_Evkv_2008_karman.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.

- Kárpáti Márta: Új gépsort avattak a Fortaconál <http://jku.hu/2017/04/11/uj-gepsort-avattak-a-fortaconal/> Letöltve: 2020. 11. 28.
- Kik azok a Jászok? Forrás: https://mult-kor.hu/20140714_kik_azok_a_jaszok Letöltve: 2020. 11. 28.
- Kollár Márton: Fejezetek az Aprítógépgyár történetéből http://epa.oszk.hu/02200/02295/00009/pdf/EPA-02295_Jaszagi_Evkv_2001_Kollar.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.
- Leállt az Electrolux jászberényi üzeme. <https://www.portfolio.hu/uzlet/20200416/leallt-az-electrolux-jaszberenyi-uzeme-426548> Letöltve: 2020. 12. 06.
- Lehel Hűtőgépgyár Forrás: <https://hvg.hu/magyarmarketa/20050329lehel> Letöltve: 2020. 11. 28.
- Megállapodást kötött az Electrolux Lehel Kft. a dolgozói érdekképviselőkkel <https://www.jaszbereny.hu/hirek/megallapodast-kotott-az-electrolux-lehel-kft-a-dolgozoi-erdekkepviselokkel/1130/> Letöltve: 2020.11.28
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2012. http://www.szolnokiiiparkamara.hu/wp-content/uploads/2017/03/TOP50_2012_hun.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2013. http://www.iparkamaraszolnok.hu/wp-content/uploads/2017/03/TOP50_2013_hun.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal Észak-alföldi Regionális Adó Főigazgatósága Tervezési és Elemzési Főosztály, Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége 2019. http://www.iparkamaraszolnok.hu/wp-content/uploads/2019/12/TOP50_2019_HU_WEB.pdf Letöltve: 2020. 11. 28.
- Nyolcszáz embert kirúgnak az Electrolux jászberényi gyárából https://index.hu/gazdasag/allas/2019/09/10/eletrolux_jaszbereny_leepites/ Letöltve: 2020. 11. 28.
- Papp Izabella: A jászokun redemptióról (önmegváltásról) <http://www.lmrkat.hu/Redemptio.html> Letöltve: 2020.11.28.
- Szabó Dániel: Az egyik városban leépített, a másikban fejleszt a magyarországi multi https://www.napi.hu/magyar_vallalatok/electrolux-nyiregyhaza-jaszbereny-leepites-bovites.695165.html Letöltve: 2020. 11. 28.

- Szoljon.hu, Hadiüzemmé vált kis híján a Lehel Hűtőgépgyár <https://www.szoljon.hu/jasz-nagykun-szolnok/bulvar-jasz-nagykun-szolnok/hadiuzemme-valt-kis-hijan-a-lehel-hutogepgyar-468464/> Letöltve: 2020. 11. 28.
 - Tamásné Szabó Zsuzsanna: Ázsiába viszi a porszívógyártást az Electrolux, de egy évi fizetést is ígérhet végkielégítésnek <https://24.hu/fn/gazdasag/2019/09/11/eletrolux-leepites-robotizacio-azsia-porszivogyartas/> Letöltve: 2020. 11. 28.
 - VÁTERV95 Kft, Jászberény város településfejlesztési koncepciója II. kötet 2015. június, https://s.jaszbereny.hu/media/05-28/Mell%C3%A9klet_j%C3%B3v%C3%A1hagyott_TFK Letöltve: 2020. 11. 28.
 - VÁTERV95 Kft, Jászberény város településfejlesztési koncepciója, 2014 november, <http://www.heszir2.hu/ivs/ivs.pdf> Letöltve: 2020. 11. 28.
 - VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, Jászsági fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013, http://www.terport.hu/webfm_send/2598 Letöltve: 2020. 11. 28.
 - VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, Jászsági fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013. http://www.terport.hu/webfm_send/2598 Letöltve: 2020. 11. 28.
- Letöltve: 2020. 11. 28.

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet

Dr. Forgács Istvánnal, Jászberény volt főjegyzőjével készített interjú kérdései:

1. Amikor az Electrolux megvásárolta a Lehel Hűtőgépgyárat, találkozott a szocialista államosított rendszer, és a kapitalizmus. Ez miben nyilvánult meg? Az átmenetnek voltak számottevő gazdasági hatásai? Volt bármilyen pozitív vagy negatív hatása? Milyen új változásokat hoztak magukkal a svédok?
2. Hogy zajlott a privatizációs folyamat?
3. Annak idején a Hűtőgépgyár támogatta többek között a városi állatkert működését, a sportpályát és a Maci óvodát. Az Electrolux mennyiben támogatta a város szociális, illetve kulturális életét?
4. Miben volt segítségére a város költségvetésének a gyárból befolyt összeg? Milyen fejlesztéseket tudtak végrehajtani általa?
5. Volt olyan, amire kifejezetten oda kellett figyelni azt illetően, hogy a svédokat megtartsa a város?
6. Milyen hatással volt a városi képzésre a vállalat? Milyen arányban kerestek fizikai, illetve szellemi munkásokat?
7. Milyen hatással volt a munkanélküliségre? Hány embernek tudtak munkát adni?
8. Az önkormányzat mit tett, vagy mit tudott tenni azért, hogy még több vállalkozás megjelenjen a településen? Milyen lehetőségeik voltak ehhez?
9. Milyen intézkedésekkel tudtak idevonzani más vállalatokat?

2. sz. melléklet:

Kutatási kérdések:

- Milyen nagy korszakai, mérföldkövei voltak a térség gazdasági fejlődésének?
- Miért döntött a svéd Electrolux vállalat a Lehel Hűtőgépgyár megvásárlása mellett?
- Vélhetően hogyan befolyásolják a későbbiek folyamán az Electrolux jászberényi gyáregységében bekövetkezett változások a térség gazdaságát?